

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

מזמור עליה

מזמורים, תפילות
ושירים

כתיבה ועריכה: איילה רייכרט, לאה אולשר, רונית יעקבי, עופר טוראל
כתיבת מדורים ומבואות רעיוניים: הרב ד"ר יוחאי רודיק
כתיבת תווים: אילנה שרגו

עורך הפרסומים: ישי לוי
רכות הפרסומים: בת שבע סיאני
עריכה לשונית: יצחק הקלמן
הקלדה: סטודיו 'שחר שושנה'
עיצוב גרפי והפקת דפוס: סטודיו 'שחר שושנה' מקבוצת סקורפיו 88

הוצאה לאור: גף הפרסומים, משרד החינוך, מינהל החינוך הדתי [gov](http://gov.gov)
התשס"ט 2009

מזמור לאיר

תוכן העניינים

5	בשער הספר
7	פתח דבר
9	תפילות
11	מבוא: "ואני תפילתי"...
19	מודה אני
23	אדון עולם
29	הללויה
33	אודה לאלי
37	אל מאוד נעלה
41	שיר המעלות
43	שבת
45	מבוא: השבת ויסודות האמונה
49	לכה דודי
53	כי אשמרה שבת
57	דרור יקרא
61	שלום עליכם
67	אשת חיל (פיה פתחה בחכמה)
71	ניגון לשבת
73	מחרוזות לשבת ולמוצאי שבת
77	ראש חודש
79	הודו לה'
83	ניגון שבת ראש חודש
85	אודך כי עניתני

91	מבוא: חגי ישראל
93	אדון הסליחות
97	אדון הסליחות
99	השופר שלי
103	תורה אורה
107	מעוז צור – לאה אולשר
111	מעוז צור – מסורתי
117	עבדים היינו
121	בצאת ישראל ממצרים

127	מבוא
131	כאיל תערוג
135	אנא ה'

141	מבוא: מה רבו מעשיך ה'
145	עולם נפלא
147	הסנה הבוער

153	מבוא: גאולת ישראל
157	מזרה ישראל
159	ארץ זבת חלב
163	ויחזקם
169	שיר המעלות
173	תפילה לשלום המדינה

מזמור לזכר למנצח שיר מזמור

בשער הספר

מקורותינו גדושים בתיאור של פעילויות מוסיקליות. הדבר משקף היטב את חשיבותה של המוסיקה בחיי הקהילות היהודיות מאז ומתמיד. מעמדה של המוסיקה מוצא את ביטוי כבד בראשית הבריאה: "ותלד עדה את יבל הוא היה אבי יושב אוהל ומקנה" (בראשית ד, כ), ומיד לאחר מכן: "ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תופש כינור ועוגב", וזה אכן יכול לשקף את מיקומה החשוב של המוסיקה בחיי החברה. ניתן לראות בספר תהילים את מעורבותה של המוסיקה בעבודת הקודש, ודוגמה מובהקת יש בפרק ק"נ:

הָלְלוּ-יְ-הוָה בְּתִקְעַ שׁוֹפָר

הָלְלוּ-יְ-הוָה בְּנִבְלָ וּבְכִנּוֹר.

הָלְלוּ-יְ-הוָה בְּתֶף וּבְמַחֲוֹל

הָלְלוּ-יְ-הוָה בְּמִנְיִם וְעִנְבִּי.

הָלְלוּ-יְ-הוָה:

הָלְלוּ-אֵל בְּקִדְשׁוֹ

הָלְלוּ-יְ-הוָה בְּרִקְיעַ עֲזוֹ.

הָלְלוּ-יְ-הוָה בְּגִבּוֹרֹתָיו

הָלְלוּ-יְ-הוָה בְּרֵב גְּדֻלּוֹ.

הָלְלוּ-יְ-הוָה בְּצִלְצְלֵי-שָׁמַע

הָלְלוּ-יְ-הוָה בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה.

כָּל הַנְּשָׁמָה, תִּחְלַל יְ-הוָה: הָלְלוּ-יְ-הוָה

בכל דור ודור נמשכת השירה בישראל, והיא באה לידי ביטוי בתפילות, בפיוטים ובשירי שבח חדשים לה'. "מזמור שיר" היא תכנית ייחודית בחינוך המוסיקלי אשר נכתבה, נערכה והופקה, במיוחד עבור מוסדות החינוך בחמ"ד. ספר זה הוא ליקוט מתוך תכניות מזמור שיר, הכולל יצירות ושירים מן המקורות: שירי תפילה, שירים מסורתיים ופיוטים בנושאים מגוונים.

תכנית "מזמור שיר" שואפת לקירוב לבבות בין חלקי העם השונים, ולחנך את ילדינו

ברוחו של הרב קוק זצ"ל: "...רק על נפש עשירה באהבת הבריות ואהבת האדם, תוכל אהבת האומה להתנשא כגאון אצילותה וגדולתה הרוחנית והמעשית..."

אחד הכלים למימוש רעיון נשגב זה, הוא המוסיקה על גווניה ותכניה השונים. מן הראוי שכל התלמידים במוסדות החינוך הממלכתיים דתיים, יכירו את השירים שבתכנית מזמור שיר, ובאמצעותם יחזקו ויפנימו את האמונה בקדוש ברוך הוא.

כאן המקום להדגיש לכל המורים והמחנכים, כי בעזרת התכנים המוסיקליים המוצעים בחוברת זו, התכנים במחשבת ישראל המשולבים בפרקים המוצעים, והתקליטור המצורף – ניתן להעמיק את הידע וההכרה של התלמידים במירב הנושאים הנלמדים במערכת הלימודים: מוסיקה, תנ"ך, ספרות, דינים, פרשת שבוע, ביאורי תפילה, מחשבת ישראל וכדומה. מובן, שהמורים יכולים להשתמש בחומר הנ"ל גם לטקסים ומגוון פעילויות בית ספריות וקהילתיות.

החומר המוסיקלי מתבסס על פסוקים ורעיונות הקשורים לנושאים יהודיים, ולקוח מתוך רפרטואר מסורתי של ניגונים, יצירות מוסיקליות ושירים – ישן לצד חדש. ספר זה מיועד להיות חלק בלתי נפרד מן הרפרטואר בחינוך המוסיקלי והתורני, דרכו ילמדו התלמידים את שפת המוסיקה, מרכיביה והשלכותיה בשירה, בתנועה ובנגינה.

הפרקים משלבים חומר עיוני במחשבת ישראל, מומלץ שהשימוש בספר יעשה הן ע"י המורה למוסיקה, והן ע"י המורה המחנך/ת, תוך שיתוף פעולה פורה ומפרה ביניהם.

בהצלחה ובהנאה לכולם!

איילה רייכרט

מפקחת ארצית על החינוך המוסיקלי בחמ"ד

מזמור שיר

פתח דבר

ניגון וכלי שיר יש להם כח גדול להמשיך
את האדם לה' יתברך.

על כן טוב לאדם להרגיל את עצמו
להחיות את עצמו בכל פעם על ידי איזה
ניגון, לשמח את נפשו ולדבק את עצמו
לה' יתברך.

(ר' נחמן מברסלב)

גדולה היא עוצמתן של השירה
והנגינה כאמצעים המביאים
להתרוממות רוחנית ולחוויות
נפשיות עמוקות. חשובה גם
ההעמקה ביסודות המצוות
ובתשתיתן הרעיונית. עולה
על כולן היא החוויה הפנימית,
המתעוררת על ידי הצירוף
בין הניגון ללימוד. החיבור בין

הנעימה, השירה והנגינה, לבין הלימוד המתוק מבית מדרשה של מחשבת ישראל,
שאותו יזמו הגב' איילה רייכרט, המופקדת על המוסיקה בחמ"ד, והרב ד"ר יוחאי
רודיק, מפמ"ר מחשבת ישראל, מקנה משמעות לחוויית השירה והנגינה ונותן טעם
ייחודי לחוויית העיון ביסודות האמונה.

בחוברת "מזמור שיר" ימצא הקורא ניסיון ייחודי המבקש לשלב בין תחום השירה
והנגינה לבין תחום לימודי מחשבת ישראל. שילוב זה יונק השראתו מן ההנחה כי נפשו
העשירה ורבת הכשרונות של האדם תתגדל בעת המפגש עם שני עולמות שונים זה מזה
ומשלימים זה את זה. דווקא החיבור בין שני תחומי דעת אלו, האחד הגותי, מחשבת
ישראל, והשני רגשי, מוסיקה, עשוי לרומם ולהעמיק, לחדד תובנות פנימיות ולהאירן.
וכבר נרמזו רבדים עמוקים ומופלאים אלו בשירו המרובע של הראי"ה קוק.

יש שהוא שר שירת נפשו ובנפשו הוא מוצא את הכל...

ויש שהוא שר שירת האומה, יוצא הוא מתוך מעגל נפשו הפרטית...

והוא מתדבק באהבה עדינה עם כללותה של כנסת ישראל...

ויש אשר עוד תתרחב נפשו עד שיוצא ומתפשט מעל גבול ישראל
לשיר את שירת האדם...
ויש... שמתאחד עם כל היקום כולו...
(הראי"ה קוק, "שיר מרובע", אורות הקודש, חלק ב)

החיבור בין תפילה למנגינה הוא עתיק יומין. יסודותיו שקועים בתולדות דרכי עבודת ה' שלנו כבר מימי המקדש, כאשר בזמן הקרבת הקרבנות הלוויים שרו שיר של יום. "אמר רב יהודה אמר שמואל: כהנים ולוים וישראלים מעכבין את הקרבן. במתניתא תנא רבי שמעון בן אלעזר: כהנים ולוים וכלי שיר מעכבין את הקרבן. במאי קמיפלגי? (=במה נחלקו?) מר סבר: עיקר שירה בפה, ומר סבר עיקר שירה בכלי" (תענית כז, עא).

גם בתקופות מאוחרות יותר, בימי הגאונים והראשונים, נתחברו לשם עבודת ה' שירי הבקשות והפיוטים על ידי רב סעדיה גאון, ר' שלמה אבן גבירול ר' יהודה הלוי ואחרים. מאז התגלגלה, נתקדשה ונשתמרה מסורת זו עד ימינו בקרב עדות המזרח. במקביל נתחברו גם במזרח אירופה נתחברו ניגונים בחצרות החסידים, וברגעים המרוממים ביותר של התפילה נעצמו העיניים ונתייחדו המתפללים דווקא באמצעות הניגון עם אביהם שבשמים.

הִנֵּה לְךָ תִּיטֵב זְמַרְתָּ אֲנִישׁ עַל כֵּן,
אוֹדֶךָ בְּעוֹד תִּהְיֶה נִשְׁמַת אֱלֹהִי בִּי

ר' שלמה אבן גבירול, "שחר אבקשך",
רשות ל'נשמת כל חי.

על כן ביקשנו להמשיך חוט של תפילה וניגון גם לתלמידים בכיתותיהם, ובזכות הצירוף המיוחד הזה תקוותנו היא כי תלמידינו יהיו מודעים יותר ליסודות הרעיוניים של התפילה ועם זאת יחוו את משמעות המנגינה שנסמכה לה.

תפילתנו, שתלמיד הקרוב יותר לציפייתנו לגאולה, יבטא בתפילתו מתוך קירות לבו את כיסופיו להגשמתה, ובזכות שבירת המחיצות בין התחומים תבוא עדינו אחדות רוחנית כוללת, אשר תחבר בין העולמות ותביאנו לחיי תורה וקדושה.

תודתנו נתונה לרב ד"ר יוחאי רוזיק – מפמ"ר מחשבת ישראל – ולגב' איילה רייכרט על תרומתם לגיבושה של חוברת זו מתוך שיתוף פעולה הדדי.

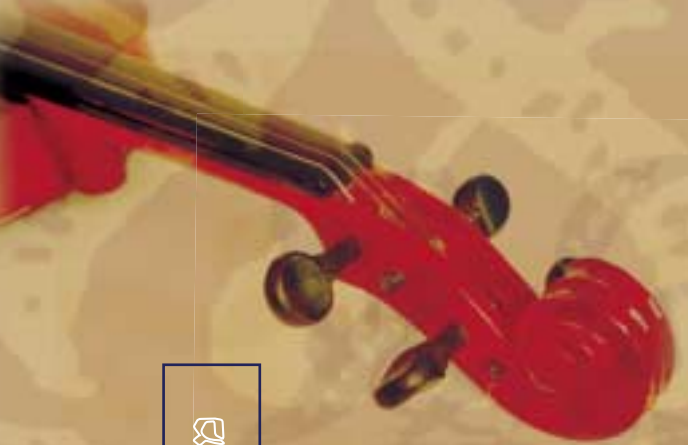
שמעון אדלר

ראש מינהל החינוך הדתי

מזמור שיר

תפילות

1. מבוא
2. מודה אני
3. אדון עולם
4. הללויה
5. אודה לאלי
6. אל מאוד נעלה
7. שיר המעלות

”ואני תפילתי”...

הרב ד”ר יוחאי רודיק

חת הדרכים העיקריות להתקרב אל בורא עולם היא התפילה. עומק המילים, יופי הרעיונות וכוונות המשפטים יוצרים הרמוניה מופלאה המאפשרת לאדם לבטא באופן אמיתי את רחשי לבו. עיון בנושא התפילה מאפשר התמודדות עם כמה שאלות יסודיות:

- א. מדוע קיים צורך להתפלל?
 - ב. מהו ההבדל בין נוסח קבוע ונוסח ספונטאני לתפילה?
 - ג. איך מצליחים לעורר את הכוונה בתפילה?
 - ד. מהו ההבדל בין תפילת היחיד לתפילת הציבור?
 - ה. האם התפילה משפיעה על בורא עולם לשנות את החלטתו? כיצד היא משפיעה?
- מומלץ לפתח עם התלמידים דיון פתוח בכל אחד מהנושאים אלה בהתאם לרמתה ובשלותה של הכיתה. בחרנו להדגים את הדיון במספר מקורות, אולם כמובן להביא מקורות נוספים כהעשרה.

מדוע קיים צורך להתפלל?

הרמב”ם כותב בפרק הראשון של הלכות תפילה: ”מצוות עשה להתפלל בכל יום שנאמר וְעַבַּדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ. מפי השמועה למדו שעבודה זו תפילה שנאמר וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל לַבְבְּכֶם. אמרו חכמים, איזוהי עבודה שבלב? זו תפילה”. משמעות דברי הרמב”ם שחז”ל ראו צורך לחייב את האדם בתפילה יומיומית. צורך זה נובע מהרצון לחבר את האדם באופן מתמיד אל בורא עולם ולהשאיר אותו ברמה רוחנית גבוהה. יש לשים לב, כי התפילה מוגדרת בלשון הרמב”ם כעבודה המצריכה מעצם טבעה מאמץ, השקעה, ריכוז וכו’. מומלץ להדגיש באוזני התלמידים היבטים אלו, כדי שיבינו כי למרות שהתפילה היא לכאורה רק ”מילים” היא דורשת הרבה השקעה והכנה.

הרב ד”ר יוחאי רודיק הוא מפמ”ר מחשבת ישראל בחינוך הדתי.

שמע

ר' יהודה הלוי בספר "הכוזרי" מציג לפנינו את העומק הרעיוני של הצורך בתפילה. ריה"ל מסביר:

"והנה ערך כל אלה לנפש הוא כערך המזון לגוף. שכן תפילת אדם טובה לנפשו, כשם שהמזון תועלת לגופו, וכן ברכת כל תפילה שורה על האדם עד שעת תפילה שאחריה, כשם שבה הסעודה שסעד מתקיים בו עד שיסעד סעודת לילה. אולם ככל אשר תתרחק שעת התפילה תלך הנפש הלך וקדור מטרדות העולם הבאות עליה... בשעת התפילה מטהר האדם את נפשו מכל מה שעבר עליה בינתיים ומכין אותה לקראת העתיד".

(כוזרי, מאמר שלישי, סעיף ה)

משמעות דברי ריה"ל היא כי התפילה היא "המזון הרוחני" לנפש האדם וכמו שאדם, בשר ודם, אינו יכול להתקיים ללא מזון חומרי, כך יקשה עליו להתקיים במצבו הנורמלי ללא תפילה. הרבה מהמשברים הנפשיים, הדיכאונות, העצבות ותופעות שליליות נוספות מקורן בהעדר תפילה וחוסר סיפוק רוחני לנפש האדם.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק בספרו, "עולת ראיה", רואה בתפילה גשר, המגשר על הפער בין העולם האידאלי שאליו אנו מצפים לבין העולם המציאותי המתגלה לעינינו. על פער זה, המהווה לפעמים גורם מתסכל, מציע הראי"ה קוק להתגבר באמצעות התפילה. השיח עם הבורא מרומם את האדם לעולמות רוחניים ואידאליים ומאפשר לו לחיות בתוך העולם הזה, ובד בבד לא לשקוע בחומרניותו, אלא לשמור על רמה רוחנית גבוהה:

"הננו חפצים מעצמנו ומהעולם שלימות כזו שאין המציאות המוגבלת יכולה לתת לנו ומתוך כך אנו מוצאים את עצמנו שרויים בצרה גדולה שדאבונה יכול להעביר אותנו על דעתנו ועל דעת קוננו. אבל קודם שיעבור זמן גדול... הננו באים ומתפללים, שופכים את שיחנו ומתנשאים אנחנו לעולם של מציאות שלימה בתכלית השלימות ודעתנו מתמלאת בנחת"

(הראי"ה קוק, עולת ראיה, חלק א, עמ' יג).

מהו ההבדל בין נוסח קבוע ונוסח ספונטני?

אחת השאלות העיקריות המעסיקות את המעמיקים בנושא התפילה, בייחוד במוסדות הלימוד, היא השאלה, מדוע יש צורך בנוסח קבוע שנקבע ע"י חז"ל ואיננו יכולים לעצב בעצמנו את נוסח התפילה שאנו רוצים להתפלל. למעשה, השואל מבקש לברר, מדוע אנו מחוייבים לנוסח שקבעו חז"ל. נעיין במספר מקורות התורמים להבנת שאלה זו.

מרדכי בר און, לשעבר קצין חינוך ראשי בצה"ל, תיאר באחת מרשימותיו את תחושתו האישית במלחמת השחרור בשעה שהיה שרוי באמצע הקרב ורצה להתפלל:

"רציתי להתפלל ולא ידעתי".

זה היה במלחמת השחרור, הייתי מפקד מחלקה. יום אחד ערכתי את מחלקתי מול החוד של הצבא המצרי, שהגיע עד אשדוד. המחלקה היתה עלובה ומסכנה, עם כמה סטנים ועם קצת רימונים, ונערכנו בפרדס ליד בית עובד. היה כמעט מגוחך לחשוב שנוכל לעצור את הטנקים המצריים, שיכולנו לראותם מולנו במרחק לא גדול במשך היום. תוך כדי מעשה, לא הרגשתי פחד ולא חשבתי על פחד. הייתי עסוק מדי, כיצד לחפור את השוחות, להוציא פטרולים ולגלות את האויב. אבל כשירדה החשכה, כשהכל היה כבר ערוך ומוכן, ואנחנו ציפינו להתקפה שהיתה צריכה לבוא עם שחר, שכבתי לי באחת השוחות של הפרדס והתחלתי מדמיין לעצמי, מה יקרה כשיעלה השחר – ואז נתקפתי בפחד נורא. בדרך כלל לא הייתי פוחד, אך הפעם הרגשתי פחד עד כדי רעד, פחד מעיק ביותר, ואז באיזה שהוא רגע הרגשתי רצון עז להתפלל, אבל לא ידעתי איך. שום תפילה לא היתה שגורה על לשוני, אבל בכל זאת התפללתי. התפללתי בלשון פשוטה, כפי שהבנתי, אבל אני זוכר את הרצון שלי אז להתפלל דווקא תפילה שאותה כל היהודים בכל הדורות התפללו – אלא שלא ידעתי שום תפילה כזאת

(מרדכי בר-און, מתוך "פתחים").

הכותב מניח שתי הנחות חשובות. ההנחה הראשונה מתייחסת לרצון הבסיסי של כל אדם להתפלל ולבקש, במיוחד בשעת צרה, מבורא עולם שימלא את בקשתו. ההנחה השנייה, העמוקה יותר, מבטאת צורך בסיסי של אדם להוות חלק משרשרת ארוכה של דמויות ותפילות המתבטאת במסורת היהודית. התחברות זו מתאפשרת דווקא באמצעות נוסח קבוע, כשאדם יודע כי נוסח תפילתו נאמר בעבר במשך דורות רבים ע"י כל מתפלל מעם ישראל.

הסבר אחר לצורך בנוסח קבוע נוכל למצוא בדברי רבנו בחיי בספרו הידוע "חובות הלבבות". בקטע זה מדגיש רבנו בחיי את הצורך בחיבור נוסח קבוע המאפשר לאדם לבטא את שאיפותיו באופן מסודר ויציב כדי שהתפילה תישמע בצורה ראויה לפני הקב"ה בורא עולם:

"וראוי לך אחי שתדע כי כוננתנו בתפילה אינה כי אם כלות הנפש אל האלהים, וכניעתה לפניו עם רוממותה לבוראה, ושבחה והודאתה לשמו, והשלכת כל יהביה עליו. ולפי שהיה קשה על הנפש לזכור כל זה בלי חבור וסדר, כתבו רבותינו, זכרונם לברכה,

הענינים שצריכים להם רב כתות בני אדם הנראה חסרונם בהם אל האלהים וכניעתם בעבורם, והם עניני התפלה על סדר ותקון, שתקבל בה הנפש פני בוראה ולא תבוש בהתנפלה. ויראה ממנה בסדרה מעניני התפלה בלבה הכניעה והשפלות לאלהים. ולפי שהיתה מחשבת הלב מתהפכת הרבה ואין לה קימה למהירות עבור ההרהורים על הנפש, היה קשה עליה לסדר עניני התפלה מעצמה – תקנו אותם רבותינו זכרונם לברכה במלים מתוקנים.

(חובות הלבבות, שער חשבון הנפש, עמ' שפג).

נסיים את הדיון בשאלת הנוסח הקבוע בקטע מתוך הספר "אל המקורות". הדגש המרכזי בקטע היא העובדה, שחז"ל לא רצו להשאיר את הקשר ההכרחי בין האדם לבורא עולם בידי הרגש שמצבו איננו קבוע, אלא רצו לעגן את התפילה ביסוד קבוע ויציב המתבטא בנוסח קבוע:

"למרות שהתפילה היא תכונה טבעית אצל הנברא, אעפ"כ זקוקה היא למסגרות ודפוסים. כי הרגשות מושפעים ממצב האדם. לא הרי פעמות רגשי האמונה בלב אדם בריא כבלב אדם חולה. ולא אלה שבלב אדם ער ורענן כאותם שבלב אדם עיף וחלש. כמה עז רצונו של אדם לעמוד בפני בוראו כאשר כל מלאכתו עשויה, וכמה קשה היא כאשר לא הצליח בעסקו ומצב רוחו שפל עליו. אך גם בעת חולשה, בזמנים של 'עמעום רגשות', האם בטל הטבע, האם אין לב האדם ממשיך לתור אחרי אלוקיו? משל לתינוק המתגעגע לאמו, מרים הוא את קולו וקורא לה. אך אם ביום מן הימים, יבש גרונו ויצטרד קולו ולא יוכל לקרוא לה, האם פסו געגועיו? האם אין לבו הומה לה אף אם אין באפשרותו לקרוא? הרצון קיים, אך קשה לבטא אותו.

"לפיכך תיקנו חז"ל שלש תפילות ביום – ערב, בקר וצהרים – כדי שבכל יום ובכל עת יהיה האדם קשור לאלוקיו, בעת שמחה ובעת צער, בזמן שכוחותיו עמו ובזמן שעזבוהו, תמיד עומד הוא לפני בוראו. שוב אין רגשות לבו נתונים לחסדיו. אילו היינו ממתנינים עד שהיה חפץ להתפלל, כי אז היו זמנים רבים חולפים ללא תפילה. רק בהיות התפילה קבועה, קריאת לבו האמיתית והטבעית תהיה כתיקנה.

"וכן הדברים ביחס לקביעת נוסח התפילה. ה' הוא המספק את כל צרכי האדם, חיים ושלום, פרנסה ובריאות. ועל כל אלה נושא האדם תפילה לאלוקיו. אך יש ואדם מתקשה בעניני פרנסתו ואז יבקש רק עליה וישכח לבקש גם על בריאותו ושלומו. ויש שמלחמה בארצו ואז לא יתפלל על פרנסתו. לפיכך קבעו חז"ל נוסח המכיל את כל צרכי האדם ובכך הבטיחו כי לעולם יבקש הוא את כל צרכיו" ("אל המקורות").

איך מצליחים לעורר את הכוונה בתפילה?

אחת הבעיות המטרידות את ציבור המחנכים ואת ציבור המתפללים היא השאלה, כיצד נוכל להגיע לתפילה אמיתית הנובעת מעומק הלב ואיננה מתבטאת באמירת מילות התפילה בלבד ללא כוונה נפשית. להלן נציע מספר מקורות המלמדים כיווני חשיבה מגוונים כיצד נוכל להגשים את מטרה זו.

בראש וראשונה צריכים המתפללים לדעת, כי תפילתם היא מימוש כוונה פנימית, וכי תפילה מתמדת של נשמתם קיימת כל הזמן גם ללא הביטוי החיצוני של אמירת המילים ע"י המתפלל. ביטוי לגישה זו נותן הרב אברהם יצחק הכהן קוק בפירושו לסידור התפילה:

"התפילה המתמדת של הנשמה מתאמצת היא תמיד לצאת מן העולם אל הגילוי, להתפשט על כל כוחות החיים של כל הרוח והנפש וכל כוחות חיי הגויה כולה, והיא משתוקקת ג"כ לגלות את מהותה וכח פעולתה על כל הסביבה, על כל העולם והחיים, ולשם כך צריכים אנו לחשובנו של עולם שבא ע"י תורה וחכמה. ונמצא מתוך כך, שעבודת התורה כולה וכל חכמתה היא התגלותה המתמידה של תפילתה הכמוסה של הנשמה. נשמת כל חי תברך את שמך ד' אלוקיננו."

(הראי"ה קוק, עולת ראייה).

גורם מעכב המונע את כוונת התפילה היא העובדה, שהמתפלל מתפנה להתפלל בתוך חיי היומיום שלו ובמהלך עיסוקי החול. עובדה זו עלולה לפגום בכוונת התפילה וביכולת הריכוז של המתפלל. לפיכך נכתבה ב"שולחן ערוך" ההדרכה הבאה:

"המתפלל צריך שיכוון לבו, שנאמר 'תכין לבם תקשיב אזניך'... ויחשוב כאילו שכינה נגדו, שנאמר 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפילתו... וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים בתפילתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה."

(אורח חיים סימן צח).

באופן מפתיע התפילה איננה דורשת מהאדם רק התרכזות מחשבתית, אלא גם הכנה נפשית שעיקרה אהבת הזולת. התפילה לא נועדה רק לטובת היחיד, אלא עיקרה התחברות אל הכלל, ומתוך כך בקשת האדם על עצמו ומשפחתו. העובדה ש"נפש האדם אחת", כהגדרת הרמב"ם

בספרו "שמונה פרקים", מלמדת שלא ניתן להפריד בין כוחות הנפש. אדם שיש בלבו שנאה לבריות לא יוכל לכוון בתפילתו, כיוון ששנאה זו תפריע לו להתעלות הנפשית הנדרשת מהמתפלל: ההתעלות הנפשית תהיה מעורבת ברגשות שנאה חלילה, ותפילתו לא תהיה שלמה. לפיכך מדגיש הראי"ה קוק בספרו "מוסר אביך":

"אהבת הבריות צריכה להיות חיה בלב ובנשמה, אהבת כל האדם ביחוד, ואהבת כל העמים כולם, חפץ עילויים ותקומתם הרוחנית והחמרית, והשנאה צריכה להיות רק על הרשעה והזוהמא שבעולם. אי אפשר כלל לבוא לידי רום הרוח של "הודו לד' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו" בלא אהבה פנימית, מעמקי לב ונפש, להיטיב לעמים כולם, לשפר את קניניהם, לאשר את חייהם. תכונה זו היא שמסגלת את רוחא דמלכא משיחא לחול על ישראל."

(הראי"ה קוק, מוסר אביך, עמ' נז).

ניתן לומר, כי ההקפדה על שלמות המידות איננה רק ביחס למידת האהבה, אלא ביחס כלל המידות. וההקפדה עליהן מהווה בסיס חשוב לתפילה אמיתית הנובעת מעומק כוונת הלב. הדרכה בעניין זה, בהקשר לתשובה, מתווה הרמב"ם בהלכות תשובה:

"אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה כגון זנות וגזל וגניבה, אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן החיתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העוונות קשים מאותן שיש בהן מעשה, שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם. וכן הוא אומר 'עזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו'."

(פרק ז, הלכה ג).

מודעות האדם לצורך בזהות בין כוונתו הפנימית ודיבורו החיצוני עשויים להוות גורם מדרבן לשלמות כוונת התפילה. כאשר המתפלל חותר ושואף לא להיות בבחינת "אחד בפה ואחד בלב", אלא להעמיק בתפילתו ולכוון את לבו לפסוקי התפילה הנאמרים בפיו, יש סיכוי טוב לתפילה אמיתית ושלמה יותר בדברי ר' יהודה הלוי בספר "הכוזרי":

"אשר ללשון של החסיד שזה היא בכל למחשבה ואינה מוסיפה עליה, ונמצא שאין תפלת החסיד דבר שבמנהג או שבהרגל, כשירת הזרזיר והתוכי, אלא כל מילה מחשבה עמה וכוונה בה. בדרך זו תהיה שעת התפלה לחסיד כגרעין הזמן ופריו, ושאר השעות תהיינה לו כדרכים המוליכות אל שעה זו, שלבואה הוא מצפה, כי על ידה הוא מידמה אל

העצמים הרוחניים ומתרחק מן הבהמיים. וכשם שהיו לו שלש עתות התפילה שבכל יום – פרי יומו ולילו, כך יהיה לו יום השבת לפרי השבוע, כי יום זה מזומן להדבקות בענין האלוהי וכל עבודת החסיד היא ב'שמחה', לא בכניעה, – כמו שבארנו למעלה."

(כוזרי מאמר ג).

לסיום נושא זה נציין היבט משמעותי נוסף, שלעניות דעתנו, יכול להוות גורם משמעותי ביצירת הכוונה ובאפשרות להגיע לתפילה אמיתית הנובעת מעומק הלב. אנו מתייחסים בדברינו אל הצורך בחוויה כבסיס לתפילה. אין כוונתנו כי בכל פעם שאדם מתפלל יצטרך לעבור חוויה כלשהי, אולם הניסיון מלמד כי תפילה הנאמרת ב"סביבה חווייתית" (כגון: קבלת שבת מול השקיעה בין הערביים), או חוויה אישית המהווה בסיס לתפילה תורמות רבות לאיכות התפילה. דוגמה לחויית תפילה זו והשלכותיה הנפשיות נוכל למצוא בתיאור אישי של אחד הלוחמים שנמנה עם משחררי הכותל המערבי במלחמת ששת הימים:

"נעמדתי המום. חשבתי שגם הכותל יהיה אפוף הילה אשר מפיצה אור על העיר כולה. עמדתי המום וניסיתי למצוא תשובה לשאלה אם רואה אני דברים או חוזה אותם. המ"פ שעמד לצדי נגע בי ושאל: 'נפצעת?' נשענתי הצדה ולא יכולתי למוש ממקומי – ואז 'כשהתעוררתי' ראיתי את הכותל. התחלתי להתפלל, ומילות התפילה, המילים שאני אומר אותן מדי יום ביומו, היו שונות. היתה לי הרגשה, שאני מוסיף להן בקשה שלעולם לא נחזיר את המקום הזה, שהוא יקר לנו ועלה לנו בדמים רבים כל כך לאחר שנות ציפיה ארוכות כל כך. הוספתי גם תפילת 'שמונה עשרה', וביקשתי בתוכה שהמקום הזה יהיה תמיד שלנו, יישאר שלנו לנצח. היה נדמה לי שמישהו מקשיב לתפילה ומרוצה, והיא מתקבלת לפני המקום. המחשבות עברו במוחי כמין דבקות עילאית, עד שהיה נדמה לי שמשקל גופי הופך להיות קל יותר ואני מרחף. כששמעתי לראשונה את תקיעת השופר, עברה בי צמרמורת והרגשתי שגופי לווהט. חברים מספרים שבכיתי כילד. אספתי פיסת נייר וכתבתי הביתה שעכשיו אינני מקנא באיש – כי הייתי בפלוגה שפרצה לעיר העתיקה והגיעה לכותל.

"כשיוסי הגיע לכותל, מצא חתיכת קרטון ורשם עליה למשפחתו, 'שהוא מאמין שייצא חי מן המלחמה', וכי זו לו המתנה הגדולה ביום הולדתו. כמה אנשים בכו סביבו. הכתב הצבאי זרק את הטייפרקורדר שהחזיק וקרא: 'חבר'ה אתם לא יודעים מה זה! אתם לא יודעים מה זה!' ורץ להניח תפילין."

(מתוך: "שער האריות", עמ' 164).

מודה אני, מתוך תפילת ההשכמה / לחן: יוסף רמב"ם

Voice

ח-ה-ש ים - ק - ו חי לך מ ך - ני - פ - ל ני - א דה - מו

5

ך - ת - נ - מו - א בה - ר לה - חמ - ב תי - מ - נש בי ת - זר

מודה אני לפניך

מתוך ברכת השכמה

לחן: יוסף רמב"ם

מודה אני לפניך

מלך חי ומלך

שהחזרת בי נשמותי בחמלה

רבה אמונתך

תורה צוה לנו משה

מורשה קהלת יעקב

רקע כללי:

"מודה אני" היא תפילת הודיה קצרה הנאמרת מיד עם השכמת הבוקר. בשונה מתפילות וברכות אחרות שאינן נאמרות לפני נטילת ידיים, תפילה זו נאמרת מיד כשהאדם פוקח את עיניו, ולכן היא אינה מכילה את שם ה'. על פי חז"ל "שינה היא אחת מששים מן המות" – ועם ההשכמה, עם המעבר משינה לחיים, מרגיש האדם צורך להודות על היום החדש בטבע ועל היום החדש בחייו הפרטיים.

אחת הבעיות בתפילה היא היכולת לעורר את הרצון והמוטיבציה להתפלל. השיר מודה אני מדגיש את קיום הנשמה אצל האדם, ומדגיש את התורה הנצחית. מודעות האדם לקיום הנשמה והצורך שלו לחשוף אותה (כדברי הרב קוק 'הנשמה תמיד מתפללת'), ומאידך גיסא תורת ישראל המשמשת בסיס לקיום העם עשויים לעורר את הכוונה להתחבר לנותן הנשמה והתורה.

מאפיינים מוסיקליים:

השיר בנוי מארבעה פסוקים קצרים כמעט סימטריים בגודלם.

1. מהלך המוביל אל הצליל סול.
2. מהלך דומה באופיו המוביל גם הוא אל הצליל סול (אפשר להתייחס אליו כאל וריאציה).
3. קישוט סביב הצליל סול וירידה אל הצליל רה.
4. ביסוס נוסף של הצליל רה, שהוא הטוניקה של השיר.
5. השיר כתוב במודוס דורי עם סיום פריגי.

הצעות לדרכי עבודה:

■ על הלוח נרשום את התבניות הקצביות זו על גבי זו בסדר שונה מסדר הופעתם ונמספר אותם.

■ ננגן את השיר מספר פעמים, והתלמידים ירשמו את המספרים לפי סדר הופעתם.

■ לאחר מכן יעתיקו את המקצבים על דף, לפי סדר המספרים שרשמו ושנבדקו על ידי כל הכיתה, ונציג הכיתה יעתיק זאת על הלוח. עם גילוי התבנית הראשונה יעתיקו התלמידים את המקצב המתאים, והמורה ירשום את המילים מתחת למקצב בהתאם לשיר.

בדרך זו יתגלה השיר כולו בהדרגה. מאחר שבכל שלב מנגן המורה את השיר מתחילתו ומוסיפים בכל פעם את תבנית המקצב החדשה, נבנה השיר בהדרגה עד שכולו יופיע, עם המילים הרשומות מתחת לתבניות המקצב. זאת דרך מעניינת ללימוד השיר ולהפנמתו תוך כדי תחושת הפסוקים ותבניות המקצב המרכיבות אותו.

רק לאחר שהשיר נקלט היטב, והתלמידים שרו אותו, ניתן להשמיע את ההקלטה ולהתייחס לדרכי הביצוע שלו כפי שהם מופיעים בתקליטור.

■ ניתן לשיר, לתרגל את השיר תוך חלוקת הכיתה לקבוצות במגוון חלוקות: יחיד מול כולם, שתי קבוצות או אף ארבע קבוצות וכדומה.

■ את השיר ניתן ללוות בתנועה תוך התייחסות לארבעת הפסוקים המרכיבים אותו.

■ אפשר לתזמר את השיר עם כלי נגינה קצביים וכן עם כלי נגינה מלודיים ולהקפיד לשים דגש על הצלילים סול ו-רה.

■ רצוי לתת לתלמידים לאלתר ולהלחין פסוקים המושתתים על רעיון ה"תא" כשלד מלודי. גם כאן יבססו את הצלילים סול ו-רה.

ההקלטה של השיר מהווה הזדמנות נהדרת להכיר את המונחים "סולו" ו"טוטי".

אדון עולם לפי נוסח יהודי ג'רבה

Voice 1

Voice 2

א - דון עו - לם א - שר מ - לך ב - ט - רם

6

כל ציר - י נב - רא עת - ל נע - שה ב - חפ - צו

12

כל א - זי מ - לך ש - מו נק - רא

אדון עולם

לפי נוסח יהודי ג'רבה

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מֶלֶךְ
לַעֲת נַעֲשֶׂה בְּחֶפְצוֹ כֹּל
וְאַחֲרֵי כְּבִלּוֹת הַכֹּל
וְהוּא הָיָה וְהוּא הֵנָּה
וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי
כָּלִי רֵאשִׁית כָּלִי תְּכֵלֶת
כָּלִי עֶרֶךְ כָּלִי דְּמִיוֹן
כָּלִי חֲבוּר כָּלִי פְּרוּד
וְהוּא אֵלִי וְחִי גּוֹאֲלִי
וְהוּא נֶפֶס וּמְנוּסִי
וְהוּא רוּפָא וְהוּא מְרַפָּא
בִּידוֹ אֶפְקִיד רוּחִי
וְעַם רוּחִי גּוֹיָתִי
בְּמִקְדָּשׁוֹ תִּגַּל נִפְשִׁי
וְאִזְנִי נְשִׁיר בְּבֵית קִדְשִׁי

בְּטָרֶם כֹּל יִצִּיר נִבְרָא
אֲזִי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא
לְבָדּוֹ יְמֶלֶךְ נוֹרָא
וְהוּא יְהִיָּה בְּתַפְאֲרָה
לְחַמְשִׁילּוֹ וּלְחַחֲבִירָה
וְלוֹ הָעֵז וְחַמְשָׁרָה
כָּלִי שְׁנוֹי וְתַמּוּרָה
גָּדֵל כַּח וּגְבוּרָה.
וְצוּר חֲבִלִי בְּיוֹם צָרָה
מִנֵּת בּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא
וְהוּא צוֹפֶה וְהוּא עֹזֶרָה
בַּעֲת אִישָׁן וְאַעִּירָה
אֲדָנִי לִי וְלֹא אִירָא
מִשִּׁיחֲנוּ יִשְׁלַח מְהֵרָה
אֲמֵן אֲמֵן שֵׁם הַנּוֹרָא.

רקע כללי:

■ שיר זה מושתת על הנוסח העתיק של שירת תהילים, כפי שהושר בפי יהודי ג'רבה. נהוג לכנות צורה זו של שירה בשם "פסאלמודיה" (פסאלם – Psalm – הוא המונח האנגלי לתהילים)

(ג'רבה הוא אי הממוקם בדרום מזרח תוניס. בתקופות קדומות שימש האי כמרכז מסחרי פניקי חשוב ביותר. יש הגורסים, כי היהודים הראשונים הגיעו לשם עוד בתקופת שלטונו של המלך שלמה, והקימו שם את "הרובע הגדול". מסופר על משפחה של רבנים, אשר נסו מירושלים בשנת 70 לספה"נ, תוך שהם נושאים עמם את אחד משערי המקדש אל האי ג'רבה. יש המאמינים ששער זה נמצא בבית הכנסת הנקרא "יוצא הדופן" (אל גאריבה) הממוקם ב"רובע הקטן", שבמרכז האי.

מרבית האוכלוסייה היהודית באי היתה של כוהנים, אך לא התגוררו שם לויים. יש המאמינים שהלויים קוללו על ידי עזרא כאשר מיאנו להיענות לבקשתו לשלוח לויים לישראל (ראה עזרא ח', ט"ו) וכולם מתו. היהודים באי ג'רבה מציינים שלוש פורענויות גדולות שארעו להם: במאה ה-12 תחת שלטון האלמוהאדים, בשנת 1519 תחת השלטון הספרדי, ובשנת 1943 תחת השלטון הנאצי. במאות ה-19 וה-20 סיפקו ישיבות יהדות ג'רבה רבנים וסופרים רבים לקהילות שבצפון אפריקה. בשנת 1946 התגוררו בג'רבה קרוב ל-5,000 יהודים, אולם חלקם הגדול עלה לישראל.

מאפיינים מוסיקליים:

- השיר מתחלק לשני חלקים סימטריים שכל אחד מהם מתחלק לשני פסוקים סימטריים גם הם.
- החלק הראשון מסתיים בתחושת מתח (שאלה) על הצליל "לה" שהוא צליל "הדומיננטה" (הצליל החמישי של הסולם, הנחשב ביותר אחרי צליל היסוד).
- החלק השני כמעט וזהה לחלק הראשון לבד מחמשת צליליו האחרונים, המביאים לפתרון המתח בצורת "תשובה" המסתיימת בצליל היסוד "רה".
- המלודיה תואמת את מבנה הטקסט והיא בנוייה משני משפטים מוסיקליים המתחלקים לשניים:

משפט מוסיקלי ראשון:

אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא

משפט מוסיקלי שני:

לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא

■ השיר גדוש ב"נוימות" של שניים שלושה צלילים.

הצעות לדרכי עבודה:

- תוך כדי האזנה לשיר יסמנו התלמידים את תבניות המקצב החוזרות על עצמן. דרך זו של לימוד השיר מאפשרת לתלמידים להאזין לשיר, מספר פעמים, לפני שהם מתחילים לשיר אותו. החזרה על השיר מקלה, כמובן, על קליטתו הנאותה.
- התלמידים יסמנו בצבעים זהים תיבות החוזרות על עצמן.
- מחלקים את הכיתה לשתי קבוצות, קבוצה אחת שרה את המשפט הראשון, והשנייה שרה את המשפט השני. וכן הלאה.

אפשר להכתיב את השיר על פי מקצבו בכיתה שלמדו בה כבר את המקצב של רבע מנוקד עם שמינית. בכיתה שטרם למדה אותו, זו הזדמנות מצויינת להכיר מקצב זה המופיע בשיר.

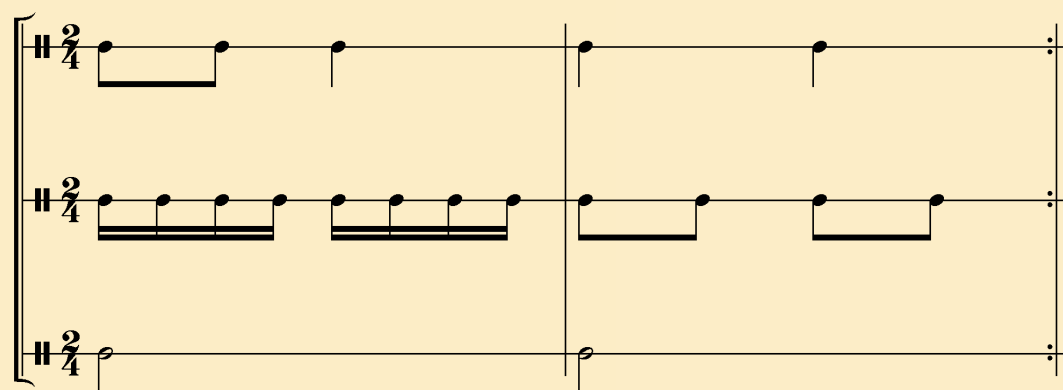
- התלמידים ישירו את השיר, תחילה עם שמות התווים (סולמיזציה) ולאחר מכן עם המילים.
- התלמידים ישירו בסולמיזציה את הקול השני ולאחר מכן ב-"לו-לו-לו..." או בכל הברה חביבה אחרת.
- התלמידים יבצעו את השיר בשני קולות בכל ההרכבים האפשריים של נגינה ושירה.
- מובן מאליו, שניתן לבצע את השיר בנגינה או בשירה, או בשתייהן יחד בקבוצות. כל קבוצה תבצע חלק מן השיר במגוון דרכים: שתי קבוצות בשירה, קבוצת נגינה בחליליות לקול ראשון וקבוצת ליווי של כלי הקשה מלודיים לקול השני – בסך הכל ארבע קבוצות. זאת, כמובן, רק אפשרות אחת מתוך אין ספור אפשרויות – רצוי שהתלמידים יציעו ארבע אפשרויות נוספות.

להלן 5 תבניות אוסטינאטו שניתן לנצל בנפרד או במגוון צירופים:

והנה דוגמה של תזמור אוסטינאטו שיכול ללוות את כל השיר:

פרק הללויה מתהילים ק"נ, לחן ספרדי עממי

Voice 1

ה - ל - לו - יה ה - ל - אל ב - קד - שו

Voice 2

ה - ל - לו - יה ה - ללו אל ב - קד - שו

5

ה - ל - לו - הו ב - ע - רקי עו - זו

ה - ל - לו - הו ב - ע - רקי עו - זו

9

ה - ל - לו - הו ב - גבו - רו - תיו

ה - ל - לו - הו ב - גבו - רו - תיו

13

ה - ל - לו - הו כ - רוב - גו - ד - לו

ה - ל - לו - הו כ - רוב - גו - ד - לו

הללויה

תהילים ק"נ

הלחן: ספרדי עממי

הָלְלוּ-יָ-ה':

הָלְלוּ-אֱל בְּקִדְשׁוֹ

הָלְלוּהוּ, בְּרָקִיעַ עֲזוֹ.

הָלְלוּהוּ בַּגְּבוּרָתוֹ

הָלְלוּהוּ, בְּרַב גִּדְלוֹ.

הָלְלוּהוּ, בְּתַקְע שׁוֹפָר

הָלְלוּהוּ, בְּנִבֵּל וּבְנֹר.

הָלְלוּהוּ, בְּתֶף וּמְחוֹל

הָלְלוּהוּ, בְּמִנִּים וְעִנְב.

הָלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי-שָׁמַע

הָלְלוּהוּ, בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה.

כֹּל הַנְּשָׁמָה, תִּחְלַל יָ-ה': הָלְלוּ-יָ-ה'.

רקע כללי:

מזמור זה הוא המזמור השישי והאחרון במקבץ שירי ההילולים, הנאמרים בכל יום בתפילת שחרית. במזמור זה שלוש עשרה קריאות להלל את ה', והדרשנים אומרים שהן רמז ל"ג מידות הרחמים. עשרת הצווים של "הללוהו" מתחלקים לשתי קבוצות: בקבוצה א' – ארבעה צווים המזכירים מקומות ומידות שיש להלל בהם את ה'. בקבוצה ב' שישה צווים המזכירים כלי נגינה שיש לנגן בהם את תהילות ה'.

מאפיינים מוסיקליים:

השיר סימטרי בכל חלקיו. הוא מתחלק לשני חלקים בני שמונה תיבות כל אחד, כל חלק מתחלק לשני פסוקים בני ארבע תיבות כל אחד, וכל פסוק מתחלק לשני פסוקונים בני שתי תיבות כל אחד. מבנה זה מאפיין את המבנה של מרבית הנושאים ביצירות מן התקופה הקלאסית. ניתן יהיה למצוא מבנה זה ברבות מיצירותיהם של היידן, מוצארט ובטהובן. מבנה זה נקרא בשפת המוסיקה בשם "פְּרִיזְדָּה". שירים רבים מושתתים על המבנה הזה ובתוכם השיר הידוע "יונתן הקטן".

בחלק הראשון של השיר בנוי כל פסוק מחזרה דומה (לא זהה!) על שתי התיבות הפותחות. המקצב זהה, אך המנגינה מזכירה סקוונצה עם שינויים קלים במלודיה. בפסוק הראשון רעיון הסקוונצה הוא בעליה, ואילו בפסוק השני הסקוונצה יורדת – בכך נוצר איזון מעניין מבחינה מוסיקלית.

החלק השני של השיר מביא תחילה סקוונצה מדויקת בירידה, ובהמשך מופיעה מעין וריאציה על הסקוונצה הממשיכה את הירידה ותבנית מסיימת המחזרה אותנו לצליל היסודי של השיר (דו-טוניקה).

החלק הראשון מושתת על שלד של שלושה צלילים היוצרים משולש דו מאזור (דו-מי-סול), ואילו החלק השני של השיר מושתת על שלד היוצר ירידה מן הצליל סול על הצליל היסודי דו (סול – פה – מי – רה – דו).

חשוב לציין, שכל החלק הראשון של השיר מושתת על תבנית קצבית החוזרת על עצמה ארבע פעמים בשינויים קלים בפתיחה של כל תבנית (חצי, שני רבעים מחוברים, רבע מנוקד עם שמינית) רוב השינויים כאן הם תולדה של מספר ההברות במילים המושרות.

בשיר זה ניתן להבחין בחלוקת ההברות בשלוש הצורות האפשריות: מליסמטיות (יותר משלוש צלילים על כל הברה), נוימטיות (שניים או שלושה צלילים על כל הברה), סילביות (צליל אחד על כל הברה).

חשוב לשים לב לדרכים שבהם מבוססת הטוניקה בשיר זה: בחלק הראשון שלושת הפסוקונים הראשונים צוברים מתח גובר והולך על הדומיננטה, ורק בפסוקון האחרון נפתר המתח בירידה אל הצליל דו. לעומת זאת ניתן לזהות את השינויים ההרמוניים המתחוללים בחלק השני של השיר, בסוף כל פסוקון (פה – מי – רה – דו, המאפשרים משחקים עם הדרגות הרביעית, החמישית והראשונה).

הצעות לדרכי עבודה:

- התלמידים יתבקשו לזהות את כל כלי הנגינה המוזכרים בשיר ולהתייחס למעמד המוסיקה בתפילה ובפיוט.
- התלמידים יסמנו בעיגול את כל הפעמים שבהם מופיעה המילה "הללויה" ויסמנו במלבן את המקומות שבהם מופיעה המילה "הללוהו" ויסמנו במשולש את המקומות שבהם מופיעה המילה "הללו". מספר הצלילים המוקדשים למילים אלה משקף את חשיבותן ומרכזיותן במסגרת השיר. חשוב לבדוק את התבניות המלודיות העוטפות כל אחת מן המילים הללו (מליסמה, נוימה, או סילביות).
- התלמידים יזהו את הסקוונצות עם הוריאציות שלהן וכיוון תוך בדיקת רעיון האיזונים האסתטיים בשיר.
- התלמידים יזהו את המבנה המיוחד של השיר תוך הבחנה בסימטריה הבולטת בשיר.
- התלמידים יבחרו את תבניות אוסטינאטו מתוך מילות השיר, ויבנו פרטיטורה לתזמור קולי וכלי כאחד.
- בשיר זה ניתן ללמד או לבסס את המקצב: רבע, מנוקד ושמינית.
- ניתן לנסות ולבנות את כלי הנגינה המוזכרים בשיר מחומרים מן הטבע, וללוות באותם כלים כאשר הם מוזכרים במהלך השיר.

אודה לאלי, לחן: מסורתי תימני

[illegible]

אודה לאלי

ר' שלום שבזי
לחן מסורתי תימני

אודה לאלי

בִּזְנֵי צוֹר פָּעֲלִי
הוּא יִשְׁמָעַה קוֹלִי
וְיַפְיֵק מִמֶּלְלִי

בְּשִׁמּוֹ אֶקְנֶה
אֶכְרַעַה אֶשְׁתַּחֲוֶה
אֶסְדִּיר שְׂבַח נָאָה
וְיַחֲדָה מִלְּלִי

וְדִים הִלְיוֹנוֹנִי
וְרָבוּ שׁוֹטְנִי
הָשֵׁב עָנוֹת עָנִי
וְחָאֵר אוֹפְלִי.

רקע כללי:

שיר הודיה לקב"ה. מושר בשמחות, סעודות מצווה וכדומה.

בתי השיר מסודרים לפי סדר אל"ף בי"ת. הבית הראשון פותח באות אל"ף, השני באות בי"ת וכן הלאה. בשיר 22 בתים, וכך נוצר אקרוסטיכון. לביצוע השיר נבחרו רק שלושה בתים: הראשון, השני והשביעי.

מאפיינים מוסיקליים:

מבנה: הקדמה – א,ב.

השיר כתוב במשקל ארבע רבעים ברובו, פרט לתיבה האחרונה בכל בית: בשני רבעים.

הצעות לדרכי עבודה:

- התלמידים ינצחו במשקל 4 רבעים וישימו לב מתי חל שינוי במשקל (2 רבעים).
- התלמידים יחברו תבניות מקצב בארבעה רבעים ובשני רבעים. בכל תיבה ילווה תלמיד אחר את חברו בקולות הגוף, או בכלי הקשה, במקצב שהוא חיבר.
- לאורך כל השיר ירקדו התלמידים באופן הבא: שלוש תיבות של צעד תימני וברביעית עצירה.

אל מאוד נעלה

אל נ - נ - מעו - ל בוא - א לה - תהי - ו - רה - שי - ב ניו - פ - ס - ד - ק - א לה - ע - נ - וד - מא - אל
 לו על - ת - תי - ווע - ש לי קו - מע - יש - ו על - ת - תי - ווע - ש לי קו - מע - יש - ו

תיו יו - - - ת - נ - כ - ש - מ - ל - ני - ל - בי - ו רון - ה - א - ו ש - ה - מ - מי - כי
 לי לי - לי - לי - לי - לי - לי - ל - ע - מ - ל - פן - י אל - ו פי רי - אמ - ל זן - יא

אל מאוד נעלה החזן דוד כהרון

לו שוֹעֲתִי תַעֲל וְיִשְׁמַע קוֹלִי
וְיִסְלַח לִי מַעַל וְיַעֲזֹר לִי
יֵאָזֶן לְאֹמְרֵי פִי
וְאֵל יִפֶּן לְמַעֲלָלִי.

א-ל מֵאֹד נִעְלָה אֶקְרָא פָנָיו
בְּשִׁירָה וְתִהְיֶה אָבִיא לְמַעֲבָיו
בְּיָמֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
יִרְבִּילֵנִי לְמִשְׁפָּנוֹתָיו.

רקע כללי:

פיוט של יהודי מרוקו המושר בעיקר בימים נוראים, בשבתות, בשמחות בסעודות מצווה וכדומה.

מאפיינים מוסיקליים:

- מבוא כללי – קנון ודרבוקה לפי מנגינת חלק ב'.
- חלק א' – מורכב משני פסוקים החוזרים כל אחד פעמיים.
- חלק ב' – מורכב ממשפט אחד החוזר פעמיים.
- חלק סיום – אלתור סולו של הקנון.

דרכי עבודה:

- קבוצת תלמידים עם דרבוקות תלויה את הפיוט במקצב אוסטינטו, שיבחר על ידם, ושאר התלמידים יקישו את המקצב בקולות גוף.
- סולן ישיר את הפסוק הראשון בכל חלק, ושאר התלמידים – את הפסוק השני.
- התלמידים יזהו את כלי הנגינה הנוסף לדרבוקה ויצידו אותו.
- התלמידים ירשמו כלים נוספים ממשפחת כלי המיתר, וישייכו אותם לתרבויות שונות.

לחן יוסלה רוזנבלט
עיבוד לאה אולשר / פלייבק מאת אילנה שרגו

Cm Fm Cm Fm G Cm Fm Cm Fm G7 Cm Bb

Soprano

Tenor

5

S

T

9

S

T

13

S

T

למים - חו-כ-נו-י-ה-יון - צי-בת-שי-את - ס-ש-ה-ב - שו-ב-לוח-ע-מ-ה-שיר
גב-נ-ב - קים-פי-א-כ - נר-תי-שבי-ת - א-שם-ה-בה-שו

נה-רי-נו-נ-לשו-ו - נו-פי-ק - חו-ש-לא-מ-י-ז-א
רו-קצו-י - נה-רי-ב - מעה-ד - ב-עים-זור-ה

לה-א-עם-שות-ע-ל-ם - ש-ה-גדיל-ה - יים-גו - ב-מרו-יא-ז-א
רע-ז-ה-שך - מ-שא-נו - כה-ב - ו-לך-י - לוך-ה

חיים-שמ-נו-י-ה - ה-נו-מ-ע-שות-ע-ל-ם - ש-ה-גדיל-ה
תיו-מו-לו-א - שא-נו - נה-רי-ב - בוא-י - בוא

Eb Ab Bb Eb Cm Fm Ab G Cm Bb

Eb Ab Eb Bb Eb Cm Ab Eb Bb Eb

Ab Fm Eb Fm Cm G7 Ab (Cm)

שיר המעלות

תהילים קכ"ו

לחן: יוסלה רוזנבלט

עיבוד: לאה אולשר / פלייבק: אילנה שרגו

שיר המעלות:

בָּשׁוּב ה' אֶת-שׁוֹבֵת צִיּוֹן	הֵינּוּ בְּחִלּוּמִים.
אֲזַי וְיִמְלֹא שְׂחוֹק פִּינוּ	וְלִשְׁוֹנֵנוּ רִנָּה:
אֲזַי, יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם	הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם-אֱלֹהֵי.
הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ	הֵינּוּ שְׂמֵחִים.
שׁוֹבָה ה' אֶת-שְׁבִיתֵנוּ	בְּאִפְקִים בְּנֶגֶב.
הִזְרְעִים בְּדִמְעָה	בְּרִנָּה יִקְצְרוּ.
הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבִכָּה	נִשְׂא מִשָּׁךְ-הַזֶּרַע
בָּא-יָבֹא בְּרִנָּה	נִשְׂא אֲלֻמֹּתָיו.

רקע כללי:

מזמור זה הוא שיר המעלות השביעי, והוא נחלק לשני חלקים שווים: חלק א' נפתח ב"בשוב ה' את שיבת..." ו"חלק ב' מתחיל ב"שובה ה' את שביטנו..." חלק א' מדבר בלשון עבר, ואילו חלק ב' בלשון ציווי או עתיד. רוב המפרשים פירשו ש"שיבת ציון" היא שיבתם של גולי ציון מגלותם בבבל.

את "שיר המעלות" אומרים לפני ברכת המזון בשבת ויום טוב, בכל יום שאין אומרים בו תחנון וגם בסעודות מצווה.

את הלחן כתב אחד מגדולי החזנים של תקופתנו יוסלה רוזנבלט.

מאפיינים מוסיקליים:

פסוק א' מתחיל בטוניקה ומסתיים עליה.

פסוק ב' מתחיל על הדומיננטה, אולם ההרמוניה מזורית: מי במול מזור, היינו הסולם המקביל.

פסוק ג' הוא מעין וריאנט מצומצם של הפסוק השני מבחינה מלודית וגם מבחינה הרמונית.

פסוק ד' הוא נקודת השיא שבשיר ומתחיל בצליל הטוניקה גבוה באוקטבה, והוא מאופיין בצעדי סקונדות. את השיא מבליטה ההרמוניה הייחודית שלו – הדרגה הששית מזורית, לה במול מזור.

הצעות לדרכי עבודה:

■ הכיתה תתחלק לשניים: קבוצה א' תשיר את מנגינת השיר, וקבוצה ב' תשיר או תנגן את הקול השני.

■ הכיתה תבצע את התזמור לפי ההצעה המצורפת.

מזמור שיר

תפילות ופיוטים לשבת

1. מבוא
2. לכה דודי
3. כי אשמרה שבת
4. דרור יקרא
5. שלום עליכם
6. ניגון לשבת וליו"ט
7. מחרוזת לשבת ולמוצאי שבת
8. אשת חיל מי ימצא
9. פיה פתחה

שבע מידות משמשות לפני כיסא הכבוד, אלו הן:
אמונה, צדק ומשפט, חסד ורחמים, אמת ושלוש,
שנאמר: וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'

השבת ויסודות האמונה הרב ד"ר יוחאי רודיק

חד האמצעים החשובים ביותר לעיצוב דמותו הרוחנית של היהודי היא מצוות השבת. מצוה זו תורמת להשקפתו הרוחנית במישורים שונים:

1. העמקת האמונה בה'
 2. השבת המידות
 3. יכולת שליטה על היצרים
 4. העמקת הקשר לעם ישראל
 5. העשרת חיי הרוח והנשמה
- להלן נרחיב את הדיון בהיבטים המדוברים.

העמקת האמונה

מנוחת השבת מהווה עדות לבריאת העולם, ושמירתה היא סמל לאמונה בבורא. הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים" כותב:

"ולזה ציוונו בתורה הגדיל זה היום עד שיתקיים יסוד חידוש העולם ויתפרסם במציאות כשישבתו בני האדם כולם ביום אחד" (חלק ב, לא).

האמונה בבריאת עולם מחד גיסא, ומנוחת בורא עולם מאידך גיסא, אמורות להביא את האדם להכיר בתכלית חייו ולהבין כי קיימת מטרה ליצירתו. מנוחת השבת מלמדת כי האדם איננו מכונה העובדת ללא הפסקה; אלא קיימת יכולת באדם לשלוט על מכונה זו ולכוון אותה לעבוד במשך השבוע ולנוח ביום השבת. מנוחת השבת איננה מתבטאת רק במנוחה פיזית של איסור מלאכה, אלא גם מנוחה נפשית ללא טרדות ומחשבות של עולם החול.

השבחת המידות

אחת המידות השליליות הנפוצות במערכת היחסים בין אדם לחברו היא מידת הקנאה. מידה זו מתבטאת בעיקר על רקע תחרות בין אנשים ורדיפה אחר הישגים. בשעה שאדם שובת ממלאכתו ביום השבת, הוא חוסם את דחף הקנאה ומרסן את תאוות הרכושנות הפועמת בו במשך השבוע. כמובן, אין בכוח השבת כדי לעצור לגמרי את הקנאה, שהרי במשך השבוע שוב עוסק העולם ברכושנות ועבודה, אולם יש בכוחה ליצור מודעות אצל האדם ש"אפשר אחרת", דהיינו: ניתן לחיות בחברה אחת במנוחה, ללא קנאה ותחרות. ביטוי לתחושה זו מצאנו במאמר "ערכי שבת כיסוד בחינוך הדתי":

"כל תהליך היצירה, המלווה תחרות מתמדת בין בני אדם, נפסק ליום אחד. במקום זה מתכנסים אנשים בבית הכנסת לתפילה משותפת ומאחדת, לשיעור ולמסיבה. המשפחה מאחדת מסביב לשולחן שבת ומשוחררת מדאגת יום המחר, ממאבק הפרנסה... וניתנת לאדם שהות להתבונן בחיי שלוה ושלווה ללא קנאה ושנאה".*

יכולת שליטה על היצרים

"יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח, כא) קבעה התורה באבחנת אישיות האדם. תוצאה ישירה של יצר זה היא פעולת האדם במקרים רבים ללא מחשבה מוקדמת וללא שליטת השכל וכוחות נפשו על יצרו. השבת מלמדת אותנו בהלכות רבות ומגוונות לשלוט על יצרים אלו ולכוון אותם לאפיקים נכונים. לדוגמה: הפסוק בספר ישעיה "ודבר דבר" נדרש ע"י חז"ל במסכת שבת: "שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול". בציווי זה מלמדים אותנו לשלוט על כח הדיבור ולהבדיל בין אופי הדיבור שלנו בימות החול לאופי ותוכן הדיבור שלנו בשבת קודש. ציווי אחר הוא הציווי "שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול", דהיינו: צריך אדם לשלוט על מרוצתו, דפוסי החולין של חיו, ושגרת חיי יומיום ולהקנות להם אופי מיוחד המתאים לשבת. עליות או ירידות בכספים המושקעים בבורסה, הצעות מפתות לעסקי חול ומעשי חולין אינן מעסיקות אותנו. בדרך זו לומד האדם לשלוט על יצרו ולכוון את פעולותיו מתוך כח רצון ושליטה נפשית.

* מ' מונק, "ערכי שבת כיסוד בחינוך הדתי", מעינות (שבת), הוצ' ההסתדרות הציונית ירושלים תשל"ד. הערכים במבוא זה נלמדו ממאמרו של הרב מונק.

העמקת הקשר לעם ישראל

שמירת השבת ומהות השבת היא קשר מיוחד ואישי בין הקב"ה לבין עם ישראל כדברי הכתוב, "אות היא ביני ובין בני ישראל" (שמות לא, יז). קשר אישי זה מתבטא ב"זוגיות" בין השבת לעם ישראל כדברי מדרש רבה בהקשר זה:

"אמרה שבת לפני הקב"ה: ריבונו של עולם לכולם – לששת ימי הבריאה – יש בן זוג ולי אין בן זוג. אמר לה הקב"ה כנסת ישראל היא זוגך".

(מדרש בראשית רבה, יא, ט).

הצורך בשמירת השבת, אופייה והלכותיה הביאו את העם להתכנסות משותפת בבתי הכנסת ולימים במרכזים קהילתיים. התכנסויות אלו הביאו ליצירת זיקה עמוקה וקשר משמעותי בין חלקי העם.

העשרת חיי הרוח והנשמה

ר' משה חיים לוצאטו (הרמח"ל) מדמה בספרו "מסילת ישרים" את הנשמה לבת מלך שנישאה לעירוני.

"אם יביא לה כל מה שבעולם – אינם חשובים לה כלום שהיא בת מלך! כך הנפש, אלו הבאת לה כל מעדני עולם אינם כלום לה. למה? שהיא מן העליונים".

(מסילת ישרים, פרק א).

העובדה שנשמת האדם חצובה מעולמות עליונים גורמת לחיפוש רוחני מתמיד בתחומי הרוח וההעשרה הרוחנית. השבת טומנת בחובה פתרון להעשרת חיי הנשמה, שהרי ביום קדוש זה נאסר על האדם לעסוק בעסקי חולין, ואפילו להרהר בהם אינו יכול וכל מגמתו לעסוק בפעילות רוחנית ושלווה לנפש. ביום זה האדם מצווה לפתח את עצמיותו וכוחות נפשו, להתפלל וללמוד, ולחזק את קשרי משפחתו. ההתעלות הנפשית ביום זה מהווה "מדחף רוחני" לימות החול ומעמידה במרכזה את נשמת האדם.

לכה דודי / שיר עם אמריקאי (גוספל)
מילים רבי שלמה הלוי אלקבץ

5
לה - ב - ק - נ בת - ש - נ - פ לה - כ - ראת - לק די - דו - כה - ל

10
לה - ב - ק - נ בת - ש נ - פ לה - כ - ראת - לק די - דו - כה - ל

14
נ - בת - ש - נ - פ לה - כ - ראת - לק די - דו - כה - ל

19
נ - בת - ש נ - פ לה - כ - ראת - לק די - דו - כה - ל
Go To Measure 29

23
נ - בת - ש נ - פ לה - כ - ראת - לק די - דו - כה - ל
חד - א בור - די - ב כור - ז - ו מור - ש
לה - בע רת - ט - ע לום - ש - ב אי - בו

27
נ - בת - ש נ - פ לה - כ - ראת - לק די - דו - כה - ל
ו - לתפוש - ל חד - א שמו - ו חד - א שם - ה
כ - אי - בו לה - גו - ס - עם ני - מו - א תוך

29
כה - לו - מ - עיר לק - מ דש - מק

32
לה - מ - ח ד - לי - ע מול - יח - הוא - ו כא - ב - ה מק - ע - ב בת - ש לק רב כה - מי - ה - ה תוך - מ צאי - מי - קו

לכה דודי לקראת כלה

מילים: רבי שלמה הלוי אלקבץ

שיר עם אמריקאי [גוספל]

לְכֵה דוּדִי לְקִרְאָת כָּלָה

פָּנֵי שַׁבַּת נִמְבָּלָה

שְׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדָבוּר אֶחָד

הַשְּׁמִיעֵנוּ אֵל הַמִּיחָד

ה' אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד

לְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת וּלְתַהֲלָה

מִקֵּדֶשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה

קוֹמִי צֵאִי מִתּוֹךְ הַחֲפָכָה

רַב לְךָ שַׁבַּת בְּעֵמֶק הַבָּבֶל

וְהוּא יַחֲמוֹל עָלֶיךָ חֲמֻלָּה

בּוֹאִי בְּשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעֲלָה

גַּם בְּשִׂמְחָה וּבִצְחָלָה

תּוֹךְ אֲמוּנֵי עַם סִגְלָה

בּוֹאִי כָלָה בּוֹאִי כָלָה

לְכֵה דוּדִי...

רקע כללי:

פיוט הנאמר בקבלת שבת, והוא מדבר על עם ישראל, המקבל את השבת על פי הציווי האלוכי.

המחבר חתם את שמו באקרוסטיכון – שלמה הלוי.

אפיונים מוסיקלי:

מבנה:

א – א – ב – א – ב – א – מעבר כלי – א קצר – ב – א – א – קודה

חלק א' הוא בסי במול מזמור, וחלק ב' כתוב בסולם המינור המקביל – סול.

במעבר יש מודולציה לדו מזמור.

מנגינת השיר שאולה משיר עם אמריקאי [שירת גוספל – שירת נשמה של השחורים], והיא מאופיינת במקצב סינקופי מהיר, המשפיע על הטעמות שונות של המילים במלעיל ובמלרע. במעבר הכלי יש תזכורת למנגינה ידועה של "לכה דודי".

דרכי הפעלה:

■ כל חלק א' יושר על ידי כולם בעמידה, תוך כדי מחיאת כף בסינקופה (על השמינית השנייה). חלק ב' יושר על ידי סולן והשאיר מתיישבים. לפני המעבר בחלק א' יחקו כולם את הסולן במלה "פני", תוך כדי מחיאת כף.

■ במעבר הכלי יעמדו כולם וילוו באצבע צרידה מצד לצד.

■ במעבר כדאי לשלב נגינת דרבוקה.

כי אשמרה שבת - פיוט לשבת

Voice

ני - ר - מ - יש - ל - א - בת - ש - רה - שמ - א - כי
ני - בי - ו - נו - בי עד - מי - עול - ל - היא אות
ני - בי - ו - נו - בי עד - מי - עול - ל - היא אות

כי אשמרה שבת פיוט לשבת

כי אֶשְׁמְרָה שַׁבָּת
א-ל יִשְׁמְרֵנִי
אות היא לְעוֹלָמִי עַד
בִּינוּ וּבִינִי

שמירת שבת מבטאת את אמונת האדם במציאות הבורא ובריאת העולם.
אדם השומר שבת – "כי אשמרה שבת" – מוכיח את אמונתו כי העולם נברא,
ולא קדמון; לפיכך השבת מהווה אות לברית בין אדם ואלוקיו.

רקע כללי:

נהוג לשיר ניגון זה בזמירות ליל שבת. מילות השיר מתארות את הקשר בין היהודי
לקב"ה: שמירת השבת שומרת על היהודי, ומהווה עדות לקיום שמירת המצוות.

מאפיינים מוסיקליים:

השיר מורכב משני חלקים ברורים ושונים במרבית מרכיביהם.
החלק הראשון מתחלק לשני חלקים סימטריים זהים לחלוטין בעוד החלק השני מתחלק לשני
חלקים סימטריים עם שינוי היוצר מתח ורפיון (שאלה ותשובה) כך שמורגש הסיום של השיר.
החלק הראשון מושתת על שלד של משולש מאזורי ברור (דו-מי-סול), ואילו החלק השני נשען

על ספטאקורד דומיננטי (סול-רה-פה כשניתן להשלים עם סי, למרות שצליל זה כלל אינו מופיע בשיר) הנפתר למשולש על הטוניקה. ניתן, כמובן, לחלק את ההרמוניה של החלק הראשון כך שבמחצית הראשונה של התיבות השנייה והרביעית נהרמן עם ספטאקורד דומיננטי.

הצעות לדרכי עבודה:

- ניתן לחלק את השיר כך שכל פסוק יושר תחילה על ידי המורה, והחזרה (בחלק הראשון) וה"תשובה" (בחלק השני) יושרו על ידי התלמידים. לאחר מכן ניתן לחלק את הכיתה לקבוצות.
- ואפשר שהתיבה הראשונה בחלק הראשון (כי אשמרה שבת) תושר על ידי סולן, התיבה השנייה (אל ישמרני) תושר על ידי כל הכיתה.
- אפשר לחלק לתלמידים צלילונים מתפרקים כך שלכל תלמיד יהיה צליל אחד מצלילי שני האקורדים המתאימים לשיר זה (דו-מי-סול וכן סול-סי-רה-פה) ולפעול בדרכים המוצעות להלן:
 1. נסמן כל אקורד במספר (1 ו-2) ונרשום את המספרים מעל לתיבות השונות, וכאשר שרים כל תיבה, התלמידים ינגנו את הצליל שלהם, המתאים לאותו אקורד.
 2. יש לשים לב, שיש ילדים שינגנו כל הזמן, אלה שקיבלו את הצליל סול. זה רמז למונח "צלילים משותפים" באקורדים, מונח שעליו ידובר בשלב הרבה יותר מתקדם.
 3. אפשר שכל תלמיד יקבל מטלופון או אורגנית, כשמסומנים הצלילים של אקורד אחד מתוך השניים, כדי שהוא יוכל לאלתר כל זמן שהאקורד מתאים. במקרה זה חשוב להוריד את הצלילים המיותרים מתוך המטלופון על מנת להקל על נגינה נכונה.
- בשיר זה ניתן ללמוד או לבסס את המקצבים שמינית עם שני חלקי שש עשרה או שמינית מנוקדת עם חלק שש עשרה, או את שני המקצבים כאחד.
- ניתן ללוות את השיר עם תבניות אוסטינאטו הגזורות מתוך המילים של השיר עם מקצבן. כך, למשל, אפשר לקחת את המילים "כי אשמרה" ולחזור עליהן (עם המנגינה והמקצב שלהן) לאורך כל השיר או לכל אורך החלק הראשון. בדרך זו ניתן לבחור במילים שונות מתוך השיר ולהתאימן לליווי חלקים שונים בשיר. אפשר גם לשלב מספר תבניות אוסטינאטו כאלה בעת ובעונה אחת.

דרור יקרא, לחן: לחן עממי (רשם: טוביה עובדיה)

דרור יקרא

פיוט לשבת

מילים: דונש בן לברט

לחן עממי (רשם: טוביה עובדיה)

דרור יקרא לבן ולבת

וינצרכם כמו כבת

נעים שמכם ולא ישבת

שבו נוחו ביום שבת

רקע כללי:

אחד מפיוטי השבת הקדומים והידועים ביותר, המקובל על רוב קהילות ישראל בכל הזמנים. הפיוט זכה ללחנים רבים, חלקם לחנים קיימים ש"הולבשו" על הפיוט. הפיוט חובר על ידי דונש בן לברט, בן המאה העשירית, שנחשב לחלוץ שיטת המשקל הכמותי בשירה העברית בימי הביניים. שמו של דונש חתום בחלק מהבתים.

מעניין לזהות את רעיון ה"אקרוסטיכון", שבו שמו של המשורר מופיע מצידוף האותיות הראשונות של כל שורה: דונש.

מאפיינים מוסיקליים:

השיר גדוש בנוימות ומליסמות. יש נוימות של שניים ושל שלושה צלילים ויש מליסמות של ארבעה צלילים, ומליסמה ארוכה יותר של 11 צלילים.

השיר מחולק לשני חלקים. החלק הראשון חוזר פעמיים בצורה מדויקת, והחלק

השני מביא בחציו הראשון רעיון חדש ובחציו השני יש חזרה מדויקת על הפסוק הפותח, אך רק פעם אחת. מכאן שאם נחלק את השיר לארבע פסוקיו נקבל את הצורה: א-א-ב-א.

הצעות לדרכי עבודה:

- לימוד השיר ייעשה תוך כדי זיהוי מבנהו והמרכיבים האופייניים. חשוב מאוד להבחין בין הנוימות והמליסמות. ניתן לשאול באילו מקומות יש יותר מצליל אחד על הברה, ולבקש לסמן זאת בקווים על ההברות (שני קווים לנוימה בת שני צלילים על הברה, ארבעה קווים למליסמה בת ארבעה צלילים על הברה וכן הלאה). בדרך זו התלמידים יפנימו את המנגינה על עיטוריה, וכשיתחילו לשיר ידייקו בשירה.
- הילדים יכולים לשיר את השיר בשלמותו.
- ניתן לחלק את הכיתה לשתיים, וכל מחצית תשיר פסוקון אחד. כך יבדילו בין הסיומים של הפסוקונים השונים.
- אפשר לבנות אין ספור תבניות אוסטינאטו לליווי השיר (להלן מספר דוגמאות):
 1. שתי שמיניות וארבעה חלקי שש עשרה.
 2. שמינית ושני חלקי שש עשרה (פעמיים לכל תיבה).
 3. סינקופה לכל תיבה (שמינית רבע שמינית).
 4. רבע רבע, שתי שמיניות שתי שמיניות. תבנית זאת נמשכת שתי תיבות.
 5. ארבע חלקי שש עשרה ושתי שמיניות.
 בדרך זו אפשר לחבר פרטיטורה מעניינת.
- חשוב לנצל דרבוקות ופחים לביצוע מקצבי האוסטינאטו הללו, ולהבליט בכך את הניחוח התימני של השיר.
- רצוי לחבר קול שני, שיהיה מושתת על הצלילים הבולטים שבכל תיבה ותיבה.
- להעמקת תחושת הסולמיות הפריגית יש להתמקד סביב שירה ונגינה של הטטרקורדים הבאים בירידה: לה-סול-פה-מי; מי-רה-דו-סי.

שלום עליכם, לחן: עממי עיבוד: גיל אלדמע

Soprano

Alto

Bass

יון - על כי - א - מל לום - ש - ה כי - א - מל כם - לי - ע לום - ש יון על כי - א - מל לום - ש יון על כי - א - מל

[illegible]

9

S
לום - ש - ל כם - א בו לום - ש - ה כי - א מל על - כי - א מל יון -

A
לום - ש - ל כם - א בו לום - ש - ה כי - א מל מל - א - כי על - מי

B
לום - ש - ל כם - א בו לום - ש - ה כי - א מל על - כי - א מל יון - מי

13

S
מ - מ - לך מל - כי ה כים - ל - מ - ה דוש - ק - ה הוּא - רוך - ב הוּא הוּא

A
מ - מ - לך מל - כי ה - מ - ל - כים - ל - מ - ה דוש - ק - ה הוּא רוך - ב הוּא הוּא

B
מ - מ - לך מל - כי ה - מ - ל - כים - ל - מ - ה דוש - ק - ה הוּא רוך - ב הוּא הוּא א - ב הוּא

שלום עליכם מסורתי

שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם מִלְאָכֵי הַשְּׁלוֹם [הַשְּׁרֵת] מִלְאָכֵי עֲלִיּוֹן
 [מִן] מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם מִלְאָכֵי הַשְּׁלוֹם [הַשְּׁרֵת] מִלְאָכֵי עֲלִיּוֹן
 [מִן] מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 בְּרִכּוֹנֵי לְשָׁלוֹם מִלְאָכֵי הַשְּׁלוֹם [הַשְּׁרֵת] מִלְאָכֵי עֲלִיּוֹן
 [מִן] מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 יֵצְאֲתֶכֶם לְשָׁלוֹם מִלְאָכֵי הַשְּׁלוֹם [הַשְּׁרֵת] מִלְאָכֵי עֲלִיּוֹן
 [מִן] מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא

רקע כללי:

בעת חזרתו של היהודי מבית הכנסת הוא שר את הפיוט, כברכת שלום ובקשת ברכה מהמלאכים.

מאפיינים מוסיקליים:

הפיוט כתוב במודוס "אהבה רבה", וייחודו הוא הסקונדה המוגדלת שבין דרגה שנייה לשלישית בסולם. תופעה ייחודית לפיוט זה, שכל בית מושר פעמיים ובמנגינה שונה.

הצעות לדרכי עבודה:

הכיתה תתחלק לארבע קבוצות, וכל קבוצה תמציא ריקוד לאחד הבתים, ותדגים בפני הקבוצות האחרות.

אלה חיל' מי יבא ויחזק טעמים בזה

תעלה לא חסר

בזה זה לא בעלה

כל מי חיה

במלכות שם הוא רץ

העלה בדרך ענה

ד' רעה גור ופועלם

סודות וברא לטות

ד' רעה סבבות סוד

העלה טרף לטות חזק בלעזותה

לחזק בטרף לטות

טעם בזה גורם בזה

לחזק בטרף לטות

העלה ורעותה

לחזק בטרף לטות

לא יבנה בלילה בזה

לחזק בטרף לטות

העלה וברא פלך

לחזק בטרף לטות

ד' רעה לטות לאבון

לחזק בטרף לטות

כי כל בזה לטות טעם

לחזק בטרף לטות

טעם ארבעה לטות

לחזק בטרף לטות

בטעות שם חזק ארץ

לחזק בטרף לטות

חזק טעם בלעז

לחזק בטרף לטות

העלה לטות ארץ

לחזק בטרף לטות

חזק חזק גל לטות

לחזק בטרף לטות

חזק לטות לא חזק

לחזק בטרף לטות

בזה ורעותה

לחזק בטרף לטות

חזק לטות טעם בלעז

לחזק בטרף לטות

חזק לטות טעם בלעז

לחזק בטרף לטות

חזק לטות טעם בלעז

לחזק בטרף לטות

חזק לטות טעם בלעז

לחזק בטרף לטות

"אשת חיל מי ימצא" הרב ד"ר יוחאי רודיק

 ישויות מיוחדות יש לה לאשה בכלל ולאשה (האם) היהודיה בפרט. תכונותיה מתבטאות במישורים מגוונים: תכונות אופי, תפקידים בבית ומחוצה לו, צניעות, קיום מצוות, יעדים חינוכיים, תלמוד תורה, ותחומים נוספים רבים. להלן נעמיק במספר תחומים המבטאים את מהות האשה היהודיה כ"אשת חיל".

בספר בראשית מציינת התורה את בריאת האדם וכותבת:

"ויברא אלוקים את האדם בצלמו, בצלם אלוקים ברא אותו – זכר ונקבה בראם".
(א', כ"ז).

נקודת המוצא הראשונית של פסוק זה היא: "השווה הכתוב איש לאשה לכל דינים שבתורה" (קידושין ל"ה). למרות עיקרון שוויוני זה מתבטאת בפועל חלוקת תפקידים שונה בין האיש לאשה הן בחיי יומיום והן במישור קיום המצוות. בחרנו להביא להלן מספר קטעים מתוך הספר "האשה וחינוכה"* המבטאים התייחסות מגוונת לתחומים שהוזכרו לעיל.

כל כבודה בת מלך פנימה

"התכונה הכללית המקיפה והמאפיינת את האשה, הינה התכונה הפנימית – "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהילים מ"ה) – תכונת הצניעות.

"ויבן – התבונן מאין לבראתה. אמר: לא אברא אותה מן הראש שלא תהא מיקרת ראשה, ולא מן העין שלא תהא סקרנית... אלא ממקום שהוא צנוע באדם... ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה היה אומר – לה – תהא אשה צנועה, תהא אשה צנועה".

(מדרש בראשית רבה, פרק י"ח, ג').

* "האשה וחינוכה", הרב בן ציון רוזנפלד (עורך), הוצאת אולפנת 'אמנה', כפר סבא תש"מ.

נמצאנו למדים, שתכנון בריאת האשה היה מתוך המגמה של תכונת הצניעות – דבר שלא מצאנו בבריאת האדם. מכאן שנקודה זו היא מיוחדת לאשה ומאפיינת אותה. ואכן צניעות האשה היא לא דרך הנהגה בלבד – היא ישות ומהות. ההליכות, הלבוש, הנימוסים, אינם אלא בבואה של פנימיותה.

צניעות זו איננה קשורה דוקא בכיסוי הגוף. במדרש דלעיל מובא "שלא תהא סקרנית, דברנית, משמשנית, פרסנית וכדומה – אלא צנועה". מכאן שמדובר במצוה המקפת את כל אישיותה של האשה. צניעות פירושה הדגשת העולם הפנימי של האשה, בניגוד לעשיית רושם, התבלטות, צעקנות ומשיכת תשומת לב".*

אשת חיל בבית ובחוץ

"רק האשה, בעדינות רגשותיה, היא המסוגלת לקלוט ולהנחיל לילדיה את המנגינה הפנימית, את נשמת היהדות בטוהר קדושתה.

תפקיד האב ללמד את הבן תורה. תפקיד האם למסור לבנה לא את התורה הכתובה, אלא את חובת הלב, תורת הרגש והמוסר. ע"י כוחותיה המיוחדים, בלהט אהבה ורגש, תצליח להחדיר בילדיה אמונה, יראת שמים ואהבת תורה.

על האם לשמש דוגמה אישית בדרך הנהגתה ובקיום המצוות. על בניה לחוש כי איננה מתפקדת מתוך הרגל, אלא מתוך ייעוד – לעשות רצון אביה שבשמים. אז, כל פעולה שתעשה, אפי' במילי דארעא, תקבל משמעות מיוחדת.

נקודה חשובה הינה הדגשת האושר הפנימי. להסתפק במה שיש ולהגביר אמונה בבורא העולם ומכלכלו, מבלי לפזול לצדדים וללטוש עינים החוצה. יסוד זה יקנה יציבות בכל צעד וקרקע בטוחה בעתות מצוקה ומשבר...

* הרב יהודה רוזנברג ז"ל, שם עמ' 99.

למרות שתפקידה העיקרי של האשה קשור לבית, רבה השפעת הנשים בחברה – הן בציבור והן כבודדות. הנשים הן שהצילו את עם ישראל בתקופות הקשות ביותר. בזכותן נגאלו ממצרים, הן לא השתתפו במעשה העגל. הן גדרו מה שהאנשים פרצו בחטא המרגלים, לקחו חלק פעיל ביישוב הארץ ובנו ערים חדשות. מלחמתן העיקשת לחינוך הבנים ומסירות נפשן לקיום מצוות העניקו לעם ישראל כושר עמידה ומקור השראה להתחזקות.

החל מתקופת התנ"ך תופסות נשים תפקידים ציבוריים מגוונים... התנאי היחיד היה שפועלן יעשה בגדרי הצניעות הראויים**.

תכונות אופי

"תכונת האשה, יסוד הבינה שבה, מואר ע"י הלכה אחת. האיש בתפילתו עם שחר מברך "שלא עשני אשה", והאשה עונה בברכתה: "שעשני כרצונו".

לכאורה אפליית האשה. אך לא, המילה "כרצונו" – של הקדוש ברוך הוא – היא מילה גדולה, יש בה תוכן עמוק, זו יותר קרבת אלוקים. משמעותה שהאשה פחות אנושית יותר אלקית. הגבר נברא מן האדמה – העפר, ורק אח"כ נופחה בו נשמה אלוקית. פירוש, בחומר העפרי העכור נופחה נשמת חיים אלקית. אך החומר ממנו נוצרה האשה אינו עפר גס, אלא היא נלקחה מהגוף של הגבר כשכבר הכיל את נשמת החיים האלוקית. הגבר מתחיל מהעפר הגס והאשה מהצלע שנוצרה והכילה כבר רוח אלקית – מגוף חי. א"כ יש להתפאר בזה, מותר האשה מן האיש. מעתה, "כרצונו" אינה מילה המציינת מצב של בדיעבד, כפי שהוא רצה, ויש בה צליל של מעין השלמה מחוסר ברירה. להיפך! לעומת הודאתו של הגבר בברכתו שלא עשוהו אשה, עונה האשה בתקיפות מתוך הכרת ערכה: נעשיתי "כרצונו" כפי שרצה אלקים לעשותני – יצירה מיוחדת, בריאה של גוף חי מגוף חי בעל נשמה אלקית. ענין המביא להתעלות גדולה, הרגשת אריסטוקרטיה רוחנית. רצונו המלא, שלימות היצירה בעולם – צלע מגוף חי "ויבן ה' אלקים את הצלע" (בראשית ב' כ"ב), הבנין שבינה יתירה בו. ההבנה המעמיקה בברכה זו בניגוד לתפיסה השיטחית מוסברת היטב ע"י ההבדל בין התפיסה האלקית השלימה לבין התפיסה אנושית הרגילה. וכאן יש תשובה לשאלה מדוע נקבעה ברכת הגבר כפי שנקבעה".**

* הרב יהודה רוזנברג ז"ל, שם עמ' 94

** הרב צבי יהודה קוק, שם עמ' 57

פיה פתחה, לחן: דוד הופמן

[illegible]

פיה פתחה

מילים: משלי לא, י-לא
לחן: דוד הופמן

פִּיהָ, פִּתְחָה בְּחֶכְמָה;
וְתוֹרַת חֶסֶד, עַל-לְשׁוֹנָה.
צוּפִיָּה, הִלִּיכוֹת בֵּיתָה;
וְלֶחֶם עֲצָלוֹת, לֹא תֹאכֵל.

אִשָּׁת-חַיִּל, מִי יִמָּצֵא;
וְרָחֵק מִפְּנִינִים מִבְּרָה.
בְּטַח בָּהּ, לֵב בַּעֲלָהּ;
וְשָׁלֵל, לֹא יַחְסֹר.

רקע כללי:

בניגוד למעמד האשה בהשקפות עולם אחרות, היהדות מדגישה את צניעות האשה ופנימיותה, כתכונה מרכזית באישיותה. לתכונה מרכזית זו מתלוות תורת חסד ודאגה לבני משפחתה, שתי מידות המאפיינות את האשה כעיקרו של בית. השיר אשת חיל מדגיש תכונות אלה: "צופיה הליכות ביתה", "תורת חסד על לשונה" ותכונות נוספות המייחדות את האשה היהודית.

השיר מתאים לקבלת שבת ולמסיבת בת מצווה.

מאפיינים מוסיקליים:

מבנה: הקדמה אינסטרומנטלית, א (זמר א'), א, א ב (זמר ב'), ב (דואט), מעבר (כל הלהקה).

א (הלהקה), ב (זמר א'), ב (זמר ב'), מעבר (להקה), סיום אינסטרומנטלי.

הצעות לפעילות:

- מחלקים את הכיתה ל-2 קבוצות, קבוצה א' שרה עם זמר א', וקבוצה ב' עם זמר ב'. כולם ביחד שרים עם כל הלהקה.
- בוחרים 2 ילדים סולנים ומבצעים את השיר כפי ששמעו בהקלטה, כשכל הכיתה שוב מצטרפת עם הלהקה.
- ריקוד של שתי שורות אחת מול השנייה.

כל קבוצה רוקדת בזמן שירת אחד הסולנים, וכולם רוקדים ביחד כששומעים את הלהקה.

הליכה קדימה ארבעה צעדים והפסקה של תיבה	פיה פתחה בחכמה
הליכה קדימה ארבעה צעדים והפסקה של תיבה	ותורת חסד על שונה
צעד הצידה וסגירה מצד לצד	צופיה הליכות ביתה
שמונה צעדים אחורנית	ולחם עצלות לא תאכל

סיבוב במקום	אשת חיל מי ימצא
ארבעה מחיאות כף בעלייה	ורחוק מפנינים מכרה
סיבוב לצד השני	בטח בה לב בעלה
רקיעה ומחיאה לסירוגין (4 פעמים)	ושללה לא יחסר

במעבר הווקאלי: כולם נעים פעמיים ארבעה צעדים לכל צד:

ארבעה צעדים אחורנית, ארבעה צעדים קדימה, צעד אחורה (שתי פעמות), צעד קדימה, ארבע מחיאות.

עיבוד ישראל אידלסון (חב"ד) - מתוך הופעה חיה

The musical score is written for a single melodic line in G major (one sharp) and 5/4 time. It consists of six staves of music. The first staff begins with a *mf* dynamic and includes a crescendo leading to a *f* dynamic. The second staff starts at measure 6 with a *mp* dynamic. The third staff begins at measure 10 and includes first and second endings. The fourth staff starts at measure 14 and also includes first and second endings. The fifth staff begins at measure 19 with a *ff* dynamic. The sixth staff starts at measure 23 with a *mp* dynamic. The score concludes with a double bar line and repeat dots.

ניגון לשבת וליום טוב

עיבוד ישראל אידלסון (מתוך הופעה חיה)

אפיונים מוסיקליים:

המשקל המקורי של הניגון הוא 6/8. המעבד שינה זאת למשקל של 5/4, בעקבות קטע הג'אז הידוע "TAKEFIVE" מאת PAUL DESMOND.

מבנה הקטע:

המבוא מבוסס על קטע ב' של הנושא.

מבנה הנושא: א-ב.

אלתור ראשון בכינור ו"גשר" המבוא.

אלתור שני בחצוצרה ו"גשר" המבוא.

אלתור שלישי בגיטרה ו"גשר" המבוא.

בנושא משתתפים כל הכלים.

דרכי עבודה:

- התלמידים יזהו את ההרכב הכלי.
- התלמידים ישירו את המוטיב הפותח (ב): סול לה סי סול פה# מי..., ויצטרפו בשירת המוטיב בכל פעם שהוא יופיע בקטע.
- התלמידים יאלתרו בנגינה או בשירה על המוטיב הנזכר בשינויי מהירות, משקל, עיטור בצלילים נוספים ועוד.
- התלמידים יתכננו ויכתבו תזמורים בעצמם ויציגו אותם בכיתה.

מחרוזת לשבת

[illegible]

מחרוזת לשבת ולמוצאי שבת

במחרוזת חמישה שירים:

הצעת עבודה:

הבו לה' בְּנֵי אֱלֹהִים; הליכה במעגל בכיוון השעון
הבו לה' כְּבוֹד וְעֹז. ארבעה צעדים למרכז המעגל וחזרה
הבו לה' כְּבוֹד שְׁמוֹ; כמו בשורה א
הִשְׁתַּחֲוּוּ לַה', בְּהִדְרַת-קֹדֶשׁ. כמו בשורה ב
קוֹל ה', עַל-הַמַּיִם;
א-ל-הַכְּבוֹד הַרְעִים;
ה', עַל-מַיִם רַבִּים.

1. תנועות מצד לצד בעמידה צור משלו אֶכְלֵנוּ בָּרְכוּ אֱמוּנֵי
2. גלגול כפות ידיים שְׁבַעֲנוּ וְהוֹתַרְנוּ כְּדָבָר ה'
3. הרמת כפות ידיים למעלה הִזֵּן אֶת עוֹלָמוֹ רוֹעֵנוּ אֲבִינוּ
4. כמו ב-1 אֶכְלֵנוּ מִלַּחֲמוֹ וּמִיַּינוּ שְׁתִּינוּ
5. כמו ב-2
6. כמו ב-3

יִגְדַּל אֱלֹקִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח הליכה במפוזר
נִמְצָא וְאֵין עַת אֵל מְצִיאוֹתוֹ הליכה אחורנית
אֶחָד וְאֵין יָחִיד בְּיַחֲדוֹ הליכה קדימה בשינוי כיוון
נִעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחֲדוֹתוֹ הליכה אחורנית
אֵין לוֹ דְמוּת הַגּוֹף וְאֵינוּ גּוֹף סיבוב במקום
לֹא נִעְרַךְ אֱלֹיוֹ קִדְשָׁתוֹ עצירה ותנועה חופשית בידים
קִדְמוֹן לְכָל דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא התכופות בהדרגה
רִאשׁוֹן וְאֵין רִאשִׁית לְרִאשִׁיתוֹ וקימה עם הנפת זרועות

מחרוזת לשבת / המשך

S 46 Gm C F C F D Gm Dm A Dm C
 בוד-לכ לה - לי - ב - בים - כ - כו - ה - ו חול - כ בה-יר נו-פ - כס-ו נו-רע-ז ל - חו - ימ הוא נו - תי

S 52 F C F D G A 1 Dm C 2 Dm
 ל - ביא בוד-לכ ביא - נ - ה הו - י - ל - א בי - ב - ל דת - חמ

S 57 Dm A Gm
 נפ - מים - בש - ל - ו נר לה - ח - י - מי שי - נפ מים - בש - ל - ו נר

S 63 A 1 Dm 2 Dm Dm Dm
 ין - י של כוס לי נו-תת אם אה - אה - אה - אה - ל - אה - אה - ח - י - מי שי

S 68 D Gm A A
 ין - י של כוס לי נו-תת אם אה - אה - אה - אה - ל - אה - אה - ח - י - מי שי

S 72 A 1 Dm 2 Dm A7 Dm
 אה - אה - אה - אה - ל - אה - אה - ח - י - מי שי

צעד פתיחה – סגירה מצד לצד כנ"ל

התקדמות בצעדי רדיפה בעיגול

כנ"ל לצד שני

הַמְבָדִיל בֵּין קֹדֶשׁ לַחֹל

חַטָּאתֵינוּ וּמַחֹל

זֶרַעַנוּ וְכִסְפֵּנוּ יִרְבֶּה כַּחֹל

וְכַכּוֹכְבִים בְּלֵילָה

לְכָבוֹד חֲמֻדַּת לְבָבִי אֱלֹהֵינוּ הַנְּבִיא

כפות ידיים מחוברות כלפי מעלה בתנועות
סיבוביות.

תנועה משולבת של הזרועות עם כל הגוף
קדימה ואחורה

עצירה בסוף המשפט.

לַיָּר וְלַבְּשָׁמִים נִפְשֵׁי מִיַּחְלָה

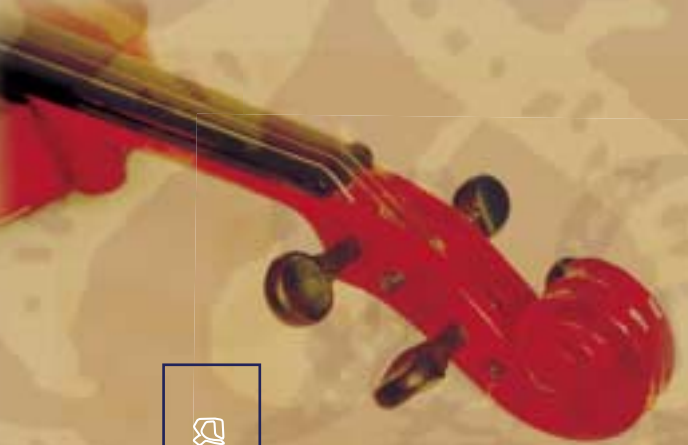
אִם תִּתֵּנוּ לִי כּוֹס יַיִן לְהַבְדִּילָהּ

מזמור שיר

מזמורים וניגונים לראש חודש

1. הודו לה'
2. ניגון שבת ראש חודש
3. אודך כי עניתני

הודו לה', לחן: שלמה קרליבך

הקדמה
קסטיניטות

Tenor

Glockenspiel

4

T

8

Glk.

הו - דו - ל שם - ל כי טוב כי עו - ל - ל -

7

T

8

Glk.

עו - ל חס - דו - ל שם - ל כי - - - טוב

12

T

8

Glk.

כי עו - ל - ל חס - דו - ל עו - ל - ל חס - דו

Fine

16

T

8

Glk.

הו - דו - ל שם - ל כי טוב כי עו - ל - ל -

19

T

8

Glk.

עו - ל חס - דו מעבר

D.S. al Fine

simile

D.S. al Fine

"הודו לשם"

תהילים קז א
לחן: שלמה קרליבך

הודו לה' ב'י-טוב:
ב'י לעולם חסדו.

רקע כללי:

גם מזמור קי"ח הנאמר ב'תפילת' ה'הלל' פותח וחותם בפסוק זה.

מאפיינים מוסיקליים:

לשיר הקדמה אינסטרומנטאלית.

חלק א' מצומצם במנעדו רובו במסגרת של קוורטה לה-רה עם הדגשה על סקונדה מוגדלת בין סול# לפה.

חלק ב' פותח את המנגינה לגובה, מתחיל בצליל פה, מדגיש אותו ע"י חזרה ומסתיים על הדומיננטה מי.

הצעות לדרכי עבודה:

1. הכיתה תשיר את חלק א' וסולן ישיר את חלק ב'.

2. במשפט הראשון "הודו לשם..." מוחאים כף בפעמה הראשונה, ובמקביל מנגנים בתו דו.

3. הצעה לריקוד: עמידת מוצא במעגל.

חלק א'

שלב הריקוד

הודו לשם	ארבעה צעדים
כי טוב	ארבע ניעות במקום
כי לעולם	ארבעה צעדים
לעולם חסדו	ארבע ניעות במקום

חלק ב'

הודו לשם	רקיעה
כי טוב	שני צעדים אחורנית
כי לעולם	רקיעה ואחורנית
לעולם חסדו	סיבוב מהיר במקום

ניגון שבת ראש חודש, לחן: יואל טייב

Flute

Chord symbols: Cm, A, B, Gm, Cm, A, B, 1 Cm, 2 Cm, A, B, Gm, Cm, A, Cm, B, Cm, A, Cm, B, Cm, A, 1 Cm, 2 Cm FINE

ניגון שבת ראש חודש לחן: יואל טייב

רקע כללי:

הניגון לפי תורת החסידות נמצא במרכז עולמו הפנימי של היהודי. זהו האמצעי הטוב ביותר להביע רחשי לב, הלכי רוח ומצבי נפש. בניגון ניתן לו לחסיד להביע את געגועיו ואת כיסופיו לאביו שבשמים. ישנם ניגונים נוגים וישנם עליזים ונלהבים. יש ניגונים המבוססים על מנגינות של שירי לכת צבאיים, וישנם ניגונים שהוסיפו להם טקסט מילולי.

מאפיינים מוסיקליים:

- הניגון כתוב במינור טבעי.
- הניגון בנוי משני חלקים, החוזרים על עצמם באופן כמעט זהה.
- החלק הראשון בנוי במנעד קטן יחסית, ואין בו קפיצות גדולות במלודיה.
- החלק השני חוזר על עצמו 7 פעמים לאורך הקטע, בביצועים שונים המתפתחים לעיבודים שונים, ובהמשך לוריאציות. בכל פעם מוסרת קליפה אחת עד שמגיעים לגרעין הטבור. החסידות מבקשת לחזור בהדרגה לנפש ולרוח הנמצאת בכל אחד מאיתנו, ושואפת להסיר מעלינו את העטיפות החיצוניות, את הקליפות.

דרכי העבודה:

1. אפשר ללמד את התלמידים לשיר בסולפאג' את השלד המלודי של החלק הראשון, וללוות בכלי מלודי את השלד המלודי של החלק השני. ואלה הצלילים של השלד המלודי בחלק הראשון: (כל צליל במשך של חצי) פה, פה, מי, סול, פה, מי, רה; ואלה של החלק השני: רה שני, דו שני, לה ראשון, רה ראשון, רה שני, דו ראשון ורה ראשון.
2. התלמידים יכולים לאלתר מנגינות שונות על השלד המלודי בשירה או בנגינה בכלים מלודיים.
3. כדאי ללמד את המקצב של הניגון המושתת על חלקי שש עשרה, ושמיניות מנוקדות.
4. כדאי לחבר לניגון מילים הקשורות לשבת, או בשינויים קלים שיתאים גם לכל ימות השבוע (הניגון חוזר על עצמו שבע פעמים).
5. כדאי לשיר את הניגון בסולפאג', או לפי המילים בלגאטו או בסטאקטו.
6. אפשר לחלק את הכיתה לשבע קבוצות. כל אחת תיעזר ביריעת בד בצבע שונה, ותמציא ריקוד לכל אחת מהפעמים שהניגון מופיע.
7. הקבוצות תופענה זו אחר זו עם הריקוד שהמציאו.

אודך כי עניתני, לחן: נוסח מזרחי מפי עזרא ברנע

Voice

ני - ת - ני - ע כי - ד - או _____ עה - שו-לי לי י-תה-ו ני - ת - ני - ע כי - ד - או

7

נה _____ פי ראש-ל תה-הי נים-בו-ה _____ סו - מא בן - א עה - שו - לי י-תה-ו

13

זאת תה-היי שם - דו - א _____ את - מ נה - פי - ראש-ל תה-הי ס - ני-בו-ה _____ סו - מא בן - א

19

- ע יום - ה זה נו - ני-עיב לאתנפ היא זאת תה-היי שם - דו - א _____ את - מ נו - ני - עיב לאתנפ היא

26

בו חה - מנשא לה - גי - נ _____ שם-דו-א _____ שה - ע יום - ה זה בו _____ חה - מ-נשו - לה-גי - נשם-דו-א שה

אודך כי עניתני

תהילים קי"ח כא-כו

לחן: נוסח מזרחי מפי עזרא ברנע

אֹדֶךְ כִּי עָנִיתָנִי;	וַתְּהִי-לִי לִישׁוּעָה.
אֲבֹן מָאֵסוֹ הַבּוֹנִים	הִיְתָה לְרֹאשׁ פֶּנֶה.
מֵאֵת ה' הִיְתָה זֹאת;	הִיא נִבְלָאת בְּעֵינַיִנוּ.
זֶה-הַיּוֹם עָשָׂה ה';	נִגִּילָה וְנִשְׁמְחָה בּוֹ.
אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא;	אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה נָּא.

רקע כללי:

מזמור קי"ח מתאר את שירתם של העולים לרגל ואת שירת הכוהנים המקבלים את פניהם במקדש.

לחן זה מהווה דוגמה נהדרת לשירת מענה. שרים אותו בראש חודש ובחגים.

מאפיינים מוסיקליים:

כל שתי שורות של הפסוקים מהוות משפט מוסיקלי שלם. הפסוק מושר פעמיים, בפעם הראשונה הוא יוצר תחושה של "שאלה" (מתח ועצירה על צליל הדומיננטה), ואילו בפעם השנייה הפסוק יוצר תחושה של "תשובה" (הרפיה ועצירה על צליל הטוניקה).

הפסוק הראשון בכל בית עובר שינויים מעודנים ביותר, המהווים מעין וריאציות על המנגינה, בעוד הפסוק השני חוזר על עצמו כמעט בדיוק, ורק בבית האחרון משתנה המקצב שלו עם צירוף של הסינקופה. הצורה המתקבלת היא אפוא: א-ב-א'-ב-א"-ב-א"-ב-א'"-ב-א'"-ב-ב".

מלבד שתי הפעמים האחרונות של חלק ב' (העובר שינוי קצבי לעומת המקור הקובע) אפשר להתייחס אל פסוק זה כאל פזמון חוזר. יש, כמובן, אפשרות לראות בכל המבנה רעיון של רונדו המתחיל בחלק המשתנה, אולם עדיף להתייחס לרעיון הווריאציה כפי שתואר קודם לכן.

יש במזמור מספר נוימות (שניים או שלושה צלילים על כל הברה) ומספר מליסמות (מארבעה צלילים ומעלה על כל הברה). המליסמות מאפיינות, כרגיל, את השירה המזרחית.

השיר נכתב בסגנון מזרחי בוכרי. הוא משמש הזדמנות מצוינת ללימוד או ביסוס והפנמה של המקצב: רבע מנוקד ושמינית וכן תזכורת לסינקופה, המבליטה מאד את השינוי במהלך הקצבי של הבית האחרון.

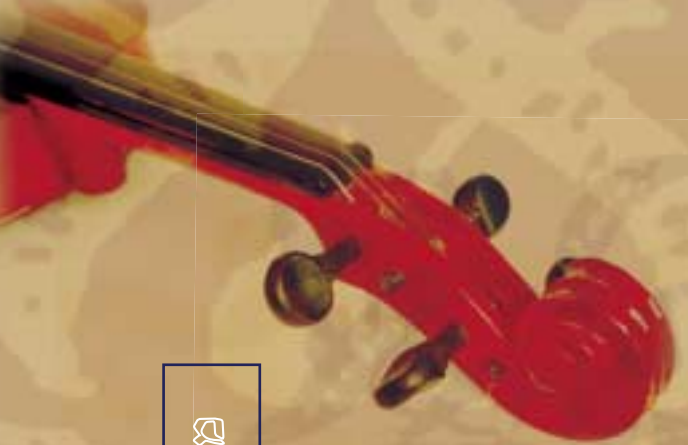
הצעות לדרכי עבודה:

- לימוד השיר ייעשה תוך גילוי המבנה שלו והשינויים החלים בחזרות על הפסוקים השונים.
- זו הזדמנות נאותה ללמד את רעיון המתח וההרפיה (שאלה ותשובה) בשני הפסוקים של כל בית, המהווים משפט מוסיקלי. חשוב שהתלמידים יבינו שמשפט מוסיקלי מכיל בתוכו שני משפטים מילוליים (שאלה ותשובה). המשפט המוסיקלי מתחלק לשני פסוקים, אשר יכולים להתחלק לפסוקונים או למוטיבים (רעיונות מוסיקליים קצרים ביותר המהווים בסיס לפיתוח), או לשניהם כאחד.
- אפשר להכין שני אקורדים עם צלילונים מתפרקים או מטלופונים שהוצאנו מתוכם את שאר הצלילים. שני האקורדים יהיו רה-פה-לה כמייצג את המשולש על הטוניקה, וכן סול-לה-מי המייצג את הדומיננטה. בכוונה לא נכלל כאן הצליל דו דיאז, שכן ייתכן שהתלמידים אינם מכירים אותו. ניתן כמובן, אם רוצים, לכלול אותו ולהעשיר את תחושת המתח. אפשר שלכל תלמיד יהיה רק צליל אחד בידו, ועליו יהיה לדעת מתי לנגן אותו, על פי מספרים, או סימנים של המנצח.
- קל מאד לחבר קולות מלווים המושתתים על צלילים ארוכים (חצאים או יותר) אשר ילוו את המנגינות של הפיוט. קולות ליווי אלה ניתן לשיר או לנגן בהתאם לתנאים ולידע של התלמידים. אפשר לחבר גם פרטיטורה שלמה, הכוללת גם ליווי קצבי שיהיה מושתת גם על תבניות אוסטינאטו שונות.

- מומלץ מאוד לשיר ולנגן את המזמור בטקסים של ראש השנה. הביצוע יהיה מקהלתי בליווי כלי נגינה בהתאם לחומר הנלמד בשיעורים.
- יש מקום לאפשר לתלמידים לאלתר את המנגינה של הפסוק הפותח, בתנאי שניתן יהיה לזהות את המנגינה המסתתרת בתוך האלתור.
- ניתן כאן ללמד את מרווחי הקווארטה והקווינטה: כל פסוק פותח מתחיל בקפיצה של קווינטה בעלייה. לפנינו הזדמנות לתרגל את שירת הרצף העולה: רה-מי, רה-פה, רה-סול, רה-לה. אפשר שקבוצה אחת תשיר צליל רה ארוך, כשיתר התלמידים ישירו סדר עולה ויורד של צלילים מרה עד לה וחזרה לרה. בדרך זו יחוו התלמידים את המרווחים הללו וגם יפתחו שמיעה דו-קולית.

1. אדון הסליחות
2. אדון הסליחות
3. השופר שלי
4. תורה אורה
5. מעוז צור
6. מעוז צור
7. עבדים היינו
8. בעצת ישראל ממצרים

חגי ישראל

הרב ד"ר יוחאי רודיק

ועדי ישראל נועדו לקרב את עם ישראל לאביהם שבשמים, והם משמשים במקרים רבים כזיכרון היסטורי. שמות מגוונים ניתנו להם: חג, מועד, רגל, יום טוב וזמן. להלן נעמיק באחדים משמות אלו והרקע לקביעתם. נעזרנו בענין זה בפרשנות שהובאה בספר "על המועדים".*

בתורה אנו מוצאים את השם "חג" בהקשרים שונים: חג המצות, חג האסיף, חג הקציר וחג הסוכות. דוגמאות לפסוקים אלו נוכל לראות בפסוקים העוסקים בעלייה לרגל אל בית המקדש:

"שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלוך במוקד אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות". (דברים טז, טז).

בהקשר אחר אנו מוצאים את המילה "חג" בקשר לקרבנות, כיוון שדווקא בחגים מוצאים אנו את הקרבת הקרבנות. לדוגמה בספר שמות: "לא תזבח על חמץ דם זבחי, ולא ילין חלב חגי עד בוקר" (שמות, כ"ג, י"ח). בתקופת התלמוד נזכר השם "חג" בעיקר בקשר לחג הסוכות, ללא ציון החג הספציפי:

"יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת מוליכין את לולביהן להר הבית" (סוכה ד, ד). ייתכן, שהסיבה להזכרת חג הסוכות בשם "חג" בלבד נעוצה בעובדה שחג זה מרובה בקרבנות. מאידך גיסא, ביחס לראש השנה וליום הכיפורים לא מצאנו את השם חג, ייתכן משום שבימים אלו לא מקריבין קרבנות חגיגה.

בהקשרים אחרים אנו מוצאים בענין החגים את ההגדרה "מועד". למילה זו יש משמעויות מגוונות. לפעמים היא מבטאת זמן קבוע, כגון: "ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו למועד אשר דיבר אותו אלוקים" (בראשית, כ"ב, א'); ולפעמים אנו מוצאים מילה זו בהקשר להתועדות והתכנסות, כגון הגדרת "אוהל מועד" כמקום להתועדות והתכנסות ("באוהל מועד אשר איועד לך שמה", שמות ל, לו). פירוש זה מבהיר את ההקשר בין מועד לחג כיוון שבמועדים מתכנסות המשפחות ועם ישראל מתוועד ומתכנס יחד עם אלוקים.

* מאיר צבי גרוזמן, "על המועדים", תשנ"ד, עמ' 19-26. תודתנו נתונה לו.

אדון הסליחות ע"פ נוסח ספרד

בּוֹת - ב - ל חֵן - בּוֹחוֹת - לִי - ס - ה דּוֹן - א
 קוֹת - ד - צ בּר - דּו קוֹת - מו - ע לֵה - גּו
 חָס - ר נּוֹ - לִי - ע טַא - נוּ ל - פּ - נִי - דּ חָס - ר
 נּוֹ - לִי - ע טַא - נוּ ל - פּ - נִי - דּ

אדון הסליחות

השיר מתוך תפילת סליחות
לחן: נ"ב מלמד, על פי נוסח ספרד

אֲדוֹן הַסְּלִיחוֹת בּוֹחֵן לְבָבוֹת
גּוֹלֵה עֲמוּקוֹת דּוֹבֵר צְדָקוֹת
חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ רַחֵם עָלֵינוּ

הָדוּר בְּנִפְלְאוֹת, וְתִיק בְּנִחְמוֹת
זוֹכֵר בְּרִית, אָבוֹת חוֹקֵר כְּלִיּוֹת
חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ רַחֵם עָלֵינוּ

טוֹב וּמַטִּיב לְבָרִיּוֹת, יוֹדֵעַ כָּל נִסְתָּרוֹת
בוֹבֵשׁ עֲוֹנוֹת, לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת
חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ רַחֵם עָלֵינוּ

מְלֵא זְכוֹיּוֹת, נוֹרָא תְהִלּוֹת
סוֹלֵחַ עֲוֹנוֹת, עוֹנֶה בְּעֵת צָרוֹת
חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ רַחֵם עָלֵינוּ

פוֹעֵל יְשׁוּעוֹת, צוֹפֵה עֲתִידוֹת
קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת, רוֹכֵב עֲרֵבוֹת
שׁוֹמֵעַ תְּפִלוֹת, תָּמִיד דְּעוֹת
חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ רַחֵם עָלֵינוּ

רקע כללי:

פיוט זה נאמר בתקופת הסליחות מדי בוקר בקהילות ספרד. מופיע בו אקרוסטיכון בצמדי מילים: "אדון הסליחות", "בוחר לבבות" וכו'... עד "תמים דעות".

מאפיינים מוסיקליים:

השיר מורכב משני חלקים: בית ופזמון.

הבית:

- הבית עצמו מתחלק לשני חלקים זהים מבחינה מלודית. המנגינה חוזרת פעמיים, אך המילים משתנות.
- כל חלק מתחלק לשני פסוקים סימטריים הנמשכים תיבה אחת בלבד.
- הפסוק הראשון מסתיים בצליל "מי" תוך תחושת מתח (שאלה), ואילו השני מסתיים בצליל "רה", הנשמע כטוניקה (צליל היסוד של הסולם) ומהווה מעין פורקן של המתח (תשובה).
- הצליל "מי" מעוטר משני צדדיו, בעוד הצליל "רה" מעוטר רק בצלילים שמעליו.

הפזמון:

- הפזמון נמשך גם הוא שתי תיבות, אולם הוא מבוצע פעמיים ובכך יוצר איזון סימטרי עם הבית.
- הפזמון מתחלק לשני פסוקים כשכל פסוק נמשך תיבה שלמה.
- הפסוק השני של הפזמון זהה לפסוק השני של הבית. יוצא אפוא שהפסוק השני זהה לחלוטין בכל אחד משני חלקי השיר.
- נראה הדבר כאילו הפסוק הראשון של החלק השני מהווה אלתור על רעיון הפסוק הראשון של החלק הראשון.
- מבנה זה מזכיר "שירת מענה", שבה הסולן שר פסוק, והקהל עונה בפזמון חוזר (הפסוק השני). הסולן "שואל" והקהל "עונה".

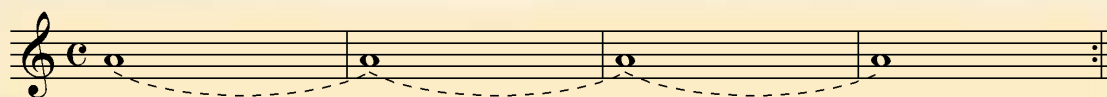

הצעה לדרכי פעילויות:

- מאחר שהשיר בנוי בצורת שירת מענה, אפשר שסולנים ישירו את הפסוק הראשון בכל חלק, בעוד כולם שרים את הפסוק השני (התשובה).
- מובן שאפשר שסולן ישיר את כל החלק הראשון בעוד כולם ישירו את הפזמון.
- מאחר שהבית חוזר פעמיים במנגינתו, אך שונה במילותיו, ניתן לאפשר לשני סולנים שונים לשיר את הבית (שורה לכל סולן) כשאת הפזמון ישירו כולם.
- להלן מספר דוגמאות של אוסטינאטו קצבי. הדוגמה מופיעה בצורת תזמור לכלי הקשה קצביים. ניתן לבחור בכל אחד מן התפקידים כאוסטינאטו שילווה את כל השיר, ואפשר כמובן לבחור בכל צירוף אחר של תזמורים (לשניים, שלושה או ארבעה תפקידים). אפשר להחליט גם על רצף של המקצבים הללו כליווי לשיר:

- דרך נוספת ומעניינת לליווי השיר הוא עם צליל "בורדון" (צליל אחד שמלווה את כל השיר). יש הקוראים לצליל כזה "נקודת עוגב":

מתוך תפילת הסליחות, לחן: יונתן רזאל עפ"י נוסח ספרד

Tenor

א - דון ה ס - לי - חות בו חן - ל בות - ב - גו לה - ע קות - מו - ע דו -

Soprano Recorder

Glockenspiel

8

T

8

S. Rec.

8

Glk.

בר צ - ד - קות ה דור - נ - ב ות - פלא - נ - ו מות - ח - בנ תיק - ו א ברית כר - זו

15

T

15

S. Rec.

15

Glk.

בּוֹת חוּ - קר - ל - ל - יוֹת - א - הַסּ דּוֹן - לִי - הַסּוֹת - לִי - עַם - רַחֵם - נוּ טַא - נוּ פּ - ל - נוּ

23

T

23

S. Rec.

23

Glk.

נו - לִי-עַ חֶם - רַךְ - נ - פ - ל נו - טָא - ח

נו - לִי-עַ חֶם - רַךְ - נ - פ - ל נו - טָא - ח

נו - לִי-עַ חֶם - רַךְ - נ - פ - ל נו - טָא - ח

אדון הסליחות

השיר מתוך תפילת סליחות
הלחן: יונתן רזאל עפ"י נוסח ספרד

אֲדוֹן הַסְּלִיחוֹת, בּוֹחֵן לְכָבוֹת
גּוֹלָה עֲמוּקוֹת, דּוֹבֵר צְדָקוֹת
חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ רַחֵם עָלֵינוּ

הָדוֹר בְּנִפְלְאוֹת, וְתִיק בְּנִחְמוֹת
זוֹכֵר בְּרִית אָבוֹת, חוֹקֵר כְּלִיּוֹת
חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ רַחֵם עָלֵינוּ

טוֹב וּמַטִּיב לְבָרִיּוֹת, יוֹדֵעַ כָּל נִסְתָּרוֹת
בוֹבֵשׁ עֲוֹנוֹת, לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת
חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ רַחֵם עָלֵינוּ

מָלֵא זְכוֹיֹת, נוֹרָא תְהִלּוֹת
סוֹלֵחַ עֲוֹנוֹת, עוֹנֶה בְּעֵת צָרוֹת
חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ רַחֵם עָלֵינוּ

פוֹעֵל יְשׁוּעוֹת, צוֹפֶה עֲתִידוֹת
קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת, רוֹכֵב עָרְבוֹת
שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת, תָּמִיד דְּעוֹת
חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ רַחֵם עָלֵינוּ

רקע כללי:

פיוט זה נאמר בתקופת הסליחות מדי בוקר בקהילות ספרד. מופיע בו אקרוסטיכון בצמדי מילים: "אדון הסליחות", "בוהן לבבות" וכו'... עד "תמים דעות".

מאפיינים מוסיקליים:

משקל שלושה רבעים עם קדמה של רבע.

מבנה

מבוא: פייטן א א חלק סוגר, מעבר קולי + פייטן, א א, חלק סוגר, מעבר קולי מורחב, א א חלק סוגר קצר.

הצעות לדרכי עבודה:

1. מחלקים את הכיתה לשמונה קבוצות וכל קבוצה שרה פסוק אחד מתוך הפיוט. הקבוצה הראשונה שרה גם את "אדון הסליחות" שחוזר בפסוק התשיעי, וכולם מצטרפים ב"רחם עלינו".
2. מוחאים כף ב"חטאנו" (על הפעמה החזקה טא שבאמצע המילה) ומרימים את הידיים למעלה; ו"ברחם עלינו" פותחים וסוגרים את כפות ידיים כלפי מעלה.
3. הצעה נוספת: כל קבוצה תלווה את אחד הפסוקים באחד מקולות הגוף או בכלי הקשה.
4. אפשרות נוספת לבתים: להוסיף הקשה בשליש או רקיעה בפעמה הראשונה בכל תיבה, ובפזמון להקיש בגונג או במצילה במילה "חטאנו". "ברחם עלינו" להקיש בפעם הראשונה בשליש, ובפעם השניה אחרי הגונג, טרומולו בשליש.
5. אפשר גם לרקוד בקצב הפיוט – כל קבוצה בתורה תקום ותלך במפוזר, לפי סדר התכונות. במשפט התשיעי יתנו הילדים ידיים וירימו אותן. בפזמון יתקרבו כל הילדים למרכז בשני המשפטים הראשונים, ואח"כ יסדרו מעגל. במעברים ילכו במעגל.

מילים ולחץ: לאה אולשר

הַנֶּה הֵנָּה הַשּׁוֹפָר שְׁלִי
הַקָּשִׁיבוּ לְתַקְיָעָה (שְׁבָרִים וְתַרְעֵה)
יִוצְאִים הַצְלִילִים כְּמוֹ תַפְלָה
שֶׁאֵל הַשָּׁמַיִם עוֹלָה

Voice

נה - ה נה - ה שו - פר - לי - ש הק - שי - בו - ל תקי - ל עה - יוצ -

רקע כללי:

השיר מתאים להכנת נושא השופר וראש השנה.

מאפיינים מוסיקליים:

השיר מקיף את שלושת הקולות של השופר: תקיעה, תרועה ושברים.

אופיו של השיר מושתת על המודוס הדורי.

שני הצלילים הבולטים ביותר בשיר זה (השלד המלודי) הם רה-לה או במילים אחרות הטוניקה והדומיננטה. שלוש קולות התקיעה בשופר מבוססים על שני צלילים אלה, וזאת מפני שנוח לבצעם על ידי שינוי עוצמת הנשיפה.

מעניין להתייחס למגוון העשיר של עיטורים סביב שני הצלילים הללו: הצליל לה הראשון מעוטר רק בצלילים מתחתיו (ירידה עד רה ועליה בחזרה ל-לה), ואילו בחלק השני של השיר הצליל לה השני מעוטר משני צדדיו (כולל הצליל סי).

הצעות לדרכי עבודה:

- עם שיר זה ניתן ללמוד או לבסס את מרווח הקווינטה הזכה. אפשר להתחיל משירת סולם עולה של חמישה צלילים החל בצליל רה ועד לצליל לה, הלך וחזור, ולבסוף לשיר ישר את הקפיצה בין שני הצלילים הללו. לאחר מכן אפשר לערוך היכרות עם התקיעות השונות של השופר, לסמן אותם בצלילים על גבי החמשה, לבצען הן בשירה והן בנגינה על גבי כלים מלודיים (כסילופון, מטלופון, אורגנית, פסנתר או כל כלי שהתלמידים מסוגלים לנגן בו).
- המורה יבצע את התקיעות השונות ועל התלמידים יהיה לזהות את אשר נוגן. מאחר שקל לבצע את התקיעות עם מטלופונים (על מנת להקל עוד יותר אפשר להוריד את כל הצלילים מלבד הצלילים רה ו-לה) רצוי לתת לתלמידים עצמם לנגן אחד מקולות השופר לבחירתם, ועל התלמידים לזהות את אשר בוצע.
- רק לאחר מכן יוצג השיר בפני התלמידים והם יזהו את רכיביו ואת זיקתו לתקיעות השונות שלמדו.
- ניתן ללוות את השיר בביצוע התקיעות המתאימות, כל קול בתורו.

תורה אורה, מנגינה חסידית

Violin

תורה אורה

לחן: נעימה חסידית

שיר: לאה אולשר ורונית יעקובי

שִׁישׁוֹ, שְׂמֵחוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה
שִׁירוּ, רִנּוֹ שְׂאוּ הַעֲטָרָה
שִׁישׁוֹ שְׂמֵחוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה
וְעִבְדוּ הַשֵּׁם,
תּוֹרָה אֹרֶה.

רקע לשיר:

התורה דורשת מהאדם "ושמחת בחגך". במקביל אנו מוצאים בתורה את הקביעה שהגלות נגרמה משום שלא עבדו את ה' בשמחה. מדוע ערך השמחה הוא מרכזי בחגים בפרט וביהדות בכלל? הרב קוק זצ"ל מסביר שעשיית מצווה מתוך שמחה גורמת לאדם להפנים את המצווה ואת ערכה החינוכי ולהזדהות עם תכניה.

השיר "שישו שמחו בשמחת תורה" מדגיש את החיבור בין התורה לבין השמחה. שמחת האדם ביום טוב מקרינה על עולם המצוות בכלל וחיי עום יום בפרט.

השיר מתאים לשמחת תורה.

מאפייני השיר:

■ השיר מתחלק לשני חלקים, כשכל חלק חוזר פעמיים עם שינוי בסוף הפעם השנייה (וולטה ראשונה ושנייה בכל חלק).

■ המילים מושרות אך ורק בחלק הראשון, החלק השני מושר עם מגוון אפשרויות של הברות, כמקובל בזמר החסידי.

■ השיר כתוב בסולם פה מינור, ומזכיר מאוד את סגנון ריקוד ה"הורה".

הצעות לדרכי פעולה:

■ ניתן לשיר את השיר מספר פעמים, כשבכל פעם יהיה על התלמידים לזהות מספר רכיבים:

1. על אילו מילים חוזרים במהלך השיר.

2. היכן יש מנגינות שחוזרות על עצמן.

3. היכן יש סינקופות.

4. היכן יש נוימות או מליסמות. תזכורת: "סילבי" הוא מצב, שעל כל הברה יש רק צליל אחד. "נוימה" היא מצב, שיש שניים או שלושה צלילים על כל הברה; ואילו ב"מליסמה" יש מארבעה צלילים ומעלה על כל הברה.

■ בשיר זה יש מספר סינקופות. זה מאפשר להכיר מקצב זה או לבססו אם הוא נלמד בהזדמנויות קודמות.

■ התלמידים יעתיקו את המקצב של החלק הראשון ויסמנו בעיגול את תבניות המקצב החוזרות.

■ ניתן ללוות בהקשות על הגוף את התבניות החוזרות וללוות בכלי נגינה את אלה שאינן חוזרות.

■ אפשר ללוות את כל השיר במילים נבחרות מתוך השיר בצורת אוסטינאטו. למשל, ניתן לבחור במילים "תורה אורה" ולחזור עליהן לכל אורך השיר. מובן, שלשם כך הכיתה תתחלק לשתי קבוצות, כשהאחת שרה או מנגנת את השיר, בעוד השנייה מלווה אותו באוסטינאטו הזה.

■ אפשר לחלק את הכיתה למספר קבוצות, כשכל קבוצה מעצבת ריקוד ומופיעה בו בפני כל הכיתה.

מעוז צור, לחן: לאה אולשר

Voice

ל - ח - ב - ז - ב - ח - ב - ש - ל אה - נ - ד - ל - תי - ע - שו - י צור עוז - מ

ב - מור - אג אז ח - ב - נ - המ צר - מ ח - ב - מט כין - ת עת

ח - ב - מז - ה ח - ב - מז - ה ח - ב - מז - ה ח - ב - מז - ה

מעוז צור

השיר: פיוט לאחר הדלקת נרות חנוכה
הלחן: לאה אולשר

לך נָאֵה לְשִׁבְחָהּ	מְעוֹז צוֹר יִשׁוּעָתִי
וְשֵׁם תוֹדָה נִזְבְּחָהּ	תְּבוֹן בֵּית תְּפִלָּתִי
מִצָּר הַמְּנַבֵּחַ	לְעֵת תְּכִין מִטְבֵּחַ
חֲנֻכַּת הַמְּזֻבָּח	אֲזִ אֶגְמֹר בְּשִׁיר מְזֻמֹּר

רקע כללי:

הפיוט מושר אחרי הדלקת הנרות בחנוכה.

מאפיינים מוסיקליים:

- השיר מתחלק לשלושה חלקים.
- יש בשיר זה מספר נוימות (שניים או שלושה צלילים על הברה) ומליסמות (ארבעה צלילים על הברה). קל לזהותן על פי הקשתות המופיעות על גבי התווים.
- החלק הראשון:
 - החלק הראשון, הנמשך ארבע תיבות, מבוצע פעמיים. בפעם הראשונה הוא מסתיים עם צליל ארוך (משך של חצי), ואילו בפעם השנייה הוא מסתיים עם רבע מנוקד המאפשר להוסיף את השמינית המובילה לחלק השני.
 - ניתן לחלק אותו לשני פסוקים, הנמשכים שתי תיבות כל אחד.
 - מעניין לשים לב לתיבה האחרונה של חלק זה המזכירה במדויק את סיומו של הפסוק הראשון בהמנון הלאומי שלנו "התקווה" במילים "צופיה" וכן "הומיה". כאן המנגינה חובקת את המילים "לשבח".

החלק השני:

- החלק השני מתחלק לשני פסוקים.
- קיימת תחושה ששני פסוקים אלה מהווים מהלך של סקוונצה, בעיקר בסיומם, למרות שיש שינוי במשכי הצלילים.
- מנעדו של חלק זה גבוה ממנעדו של החלק הראשון. אם החלק הראשון נע בתחום של קווינטה מן הצליל "רה" ועד לצליל "לה", הרי שהחלק השני עולה לקווינטה שבין הצלילים "לה" – "מי".

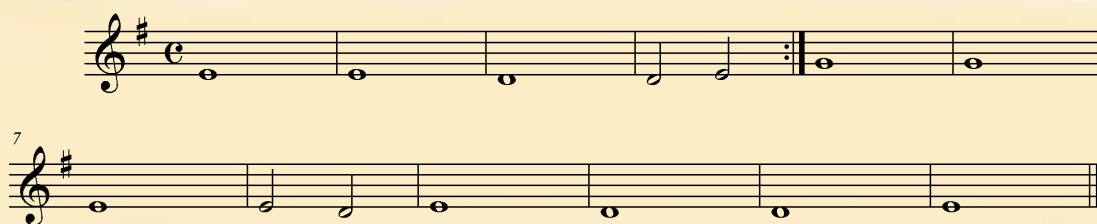
החלק השלישי:

- גם חלק זה, כשני קודמיו, מתחלק לשני פסוקים: הראשון מהווה מעין "שאלה", והשני מספק את "התשובה" המסיימת את השיר.
- מנעדו של חלק זה מחזיר אותנו כלפי מטה עם הגדלת המנעד בצליל נוסף (מחמישה צלילים – "קווינטה" לששה צלילים "סקסטה").

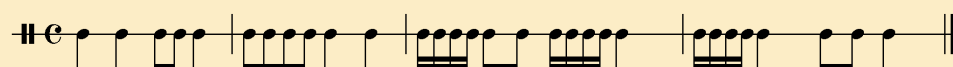
הצעות לדרכי עבודה:

- חשוב לזהות את מיקומן של הנוימות ושל המליסמות תוך לימוד השיר. אפשר בשיטת הסימון המקובלת של רישום מספר קווים קטנים, כמספר הצלילים על כל הברה מעל להברות המתאימות.
- מעניין יהיה לראות, אם התלמידים יזהו את הדמיון בין התיבה האחרונה של החלק הראשון וההמנון הלאומי שלנו.
- אם התלמידים הגיעו בלימוד מקצבים ומשכים להכרת שמיניות מנוקדות וחלקי שש עשרה, מהווה שיר זה הזדמנות מצוינת לבסס חומר זה.
- ניתן לחלק את הכיתה לקבוצות ולבצע את הפסוקים בהתאם, במגוון הרכבים קוליים או בכלים מלודיים וקצביים כאחד, או בשילובם של הקולות והנגינה.
- רצוי לקבוע, יחד עם התלמידים, מספר תבניות "אוסטינאטו" קצביות אשר תלווינה את חלקי השונים של השיר.
- מאחר שהחלק הראשון חוזר פעמיים, אנו מקבלים למעשה שמונה פסוקים בהקבלה לשמונה נרות של חנוכיה, ואפשר לפעול בהתאם במגוון תנועות במרחב הכיתה.

להלן רעיון לקול שני בשירה או בנגינה:

להלן ארבע הצעות לליווי אוסטינאטו קצבי. ניתן לבצע כל אחד לחוד או צירוף בכלים שונים:

מעוז צור, הלחן: מסורתית

Voice

ת בית כון-תי ח - ב - ש-ל הא-נך - ל תי-ע-שו - י צור עוז-מ

ח - ב - מט כין-ת עת-ל ח - ב - ז-נ דה-תו שם - ו תי-ל - פי

ח - מז-ה כת-נו - ח מור-מז שיר - ב מור-אג אז ח - ב - המ צר - מ

ח - ב - מז-ה כת-נו - ח מור-מז שיר - ב מור-אג אז ח - ב

מעוז צור

השיר: פיוט לאחר הדלקת נרות חנוכה
הלחן: מסורתי

מְעוֹז צוֹר וְשׁוּעָתִי	לְךָ נָאָה לְשִׁבְחָךְ
תַּבּוֹן בֵּית תַּפְלָתִי	וְשֵׁם תוֹדָה נְזַבְּחָךְ
לַעֲת תִּכְיֶן מִטְּבָחָךְ	מִצָּר הַמְּנַבֵּחַ
אֲז אֶגְמַר בְּשִׁיר מְזֻמָּר	חֲנֻכַּת הַמְּזֻבָּח

רקע כללי:

הפיוט מושר אחרי הדלקת נרות חנוכה.

מאפיינים מוסיקליים:

השיר הוא תלת-חלקי:

החלק הראשון:

- המנגינה של החלק הראשון חוזרת פעמיים, כשהמילים שונות.
- בכל אחת מן הפעמים המנגינה ניתנת לחלוקה לשני פסוקים כמעט סימטריים; הפסוק הראשון מהווה מעין קישוט של צלילי היסוד (רה) משני צדדיו, כשהצליל התחתון הוא צליל הדומיננטה (החמישי בסולם – "לה") המושך באופן ברור אל צליל היסוד "רה".
- הפסוק השני גם הוא מבסס את צליל היסוד "רה", רק עם צלילים שמעליו, אולם גם כאן לצליל הדומיננטה "לה" תפקיד חשוב מאוד בהובלה אל צליל היסוד.
- מעניין, שהתחושה של שני הפסוקים היא תחושה של סיום, כאילו ניתן היה לסיים שם את השיר: אין כל תחושה של מתח (שאלה), אלא רק תחושות של סיום (תשובה).

החלק השני:

- המנגינה של החלק השני חוזרת רק פעם אחת.
- גם חלק זה מתחלק לשני פסוקים סימטריים. שניהם מתחילים בתחילת התיבה (ללא אקדם), ושניהם מסתיימים בצלילים שניתן לשייכם לאותו אקורד המושך אל הצליל היסודי "רה".
- בפסוק הראשון הצליל "לה" הוא צליל מטרה, ואילו בפסוק השני – הצלילים "סול" (קישוט משני צדדיו – "לה-סול-פה דיאז-סול") ו"מי" (המסיים את הפסוק). שלושת הצלילים הללו "לה-סול-מי" מהווים את הצלילים החשובים באקורד הנקרא "ספטאקורד דומיננטי" המוביל הישר לצליל היסוד "רה".

החלק השלישי:

- המנגינה של החלק השלישי חוזרת כמעט פעמיים כשרק הסיום משתנה בצורת "שאלה" (בפעם הראשונה) ו"תשובה" (בפעם השנייה).
- הפסוק הראשון ("שאלה") מסתיים על הצליל "לה", וכבר למדנו שהוא הצליל החמישי של הסולם ונקרא צליל "הדומיננטה" (השולט), המוביל הישר לצליל היסוד "רה" (שנהוג לכנותו צליל ה"טוניקה").
- ניתן להבחין בסקוונצה בפסוק הראשון כשבסקוונצה מתווסף צליל (סי") המדגיש את מהלך הסקוונצה.
- גם שני הפסוקים של החלק השלישי (כמו בחלק השני של השיר) מתחילים בתחילת תיבה (ללא אקדם).

הצעות לדרכי עבודה:

- המנעד של החלק הראשון של השיר הוא אוקטאבה ועוד צליל נוסף (נהוג לכנות מנעד כזה בכינוי "נונה", כשהכוונה למנעד של תשעה צלילים). נסו לגלות אילו צלילים אינם מופיעים בחלק זה של השיר [רמז: הם חסרים בפסוק הראשון].
- אם התלמידים למדו מהי סקוונצה, יש מקום לנסות לזהותה בפסוק הראשון של החלק השלישי של השיר.
- אם התלמידים מקבלים את התווים של השיר, ניתן לוותר על קטעים חוזרים. רצוי להשאירם ריקים (ללא תווים) וכשהתלמידים יגלו היכן יש קטעים חוזרים, יעתיקו אותם מתוך התיבות

הרשומות. זה יכול לשמש חלק מדף העבודה.

■ ניתן לבנות של חנוכייה אמנותית-אנושית מתלמידים לפי סדר המשפטים.

■ אפשר לבחור בשלושת הצלילים הראשונים של השיר (מעוז צור) ולהפכם לאוסטינאטו מושר מנוגן לאורך כל השיר. אין להיבהל מדיסוננסים אחדים במהלך השיר, אדרבה, זה יוצר מתח ייחודי לשיר.

דוגמה של אוסטינאטו המתאים לליווי כל השיר:

מזמור שיר

מזמורים, תפילות ופיוטים לחגים

עבדים היינו, מילים ולחן : לאה אולשר

Voice

ה - יום - ה כל ים - ר - מצ - ב עה - פר - ל נו - י - ה דים - ב - ע

מ - קו - נו - פפ - כו - הת נו - יפ - ע מה ים - מ - ו בן - א בנו - ח - ס נו - לכ

-קלי דים - ע - צ - ב רוץ - ל רוץ - ל לים - כו - י נו - נח - א יום - ה בל - א נו - קפ - ז לא נו - ת

רים - ש - גמ - ו דים - רוק דים - רוק רים - ש - או - מ ים - שי - חופ כך לים

עבדים היינו

לחן ושיר: לאה אולשר

עבדים היינו לפרעה במצרים
כל היום הלכנו, סחבנו אבן ומים
מה עיפנו, התכופפנו
קומתנו לא זקפנו
אבל היום אנהנו יבולים
לרוץ, לרוץ בצעדים קלים
פ חפשים, מאשרים
רוקדים רוקדים וגם שרים.

רקע כללי:

השיר מתאים לחג הפסח, חג האביב. הוא מתאר את ההבדל בתחושתם של בני ישראל כעבדים לפרעה במצרים, לעומת תיאור השמחה בעקבות היציאה לחירות.

מאפיינים מוסיקליים:

■ השיר מתחלק לשני חלקים ברורים השונים מאוד זה מזה ומהווים ניגוד חריף האחד לשני.

החלק הראשון:

■ חלק זה, המתאר סבל מתמשך ועצוב, נושא אופי מינורי (בסולם מי מינור) ומונוטוני. הוא מושתת על חזרה כמעט בלתי פוסקת על הצליל "מי" שהוא צליל היסוד של כל השיר (הטוניקה).

- צליל זה מעוטר מעט על ידי צליל שכן (רה דיאז).
- חלק זה מתחלק לשני פסוקים שכל אחד מהם מנוגן שתי פעמים.
- גם הפסוק השני מבליט היטב את הצליל "מי", אלא שכאן גדל המנעד ומצטרפים צלילים נוספים, כל זאת בלי לפגוע בחשיבותו של צליל הטניקה.

המנעד של כל החלק הזה הוא קווארטה, כשצליל הקווארטה "סול" מופיע רק פעם אחת. המנעד של הפסוק הראשון הוא סקונדה קטנה בלבד, ורק הפסוק השני מגדיל מעט את המנעד לקווארטה.

החלק השני:

- חלק זה מתאר את החופש, את השחרור מעבדות ואת השמחה והאושר המתלווים להם. הוא כתוב בסולם מי מזור. זהו משחק מעניין של מעבר מסולם מינורי למזורי על אותו צליל יסוד.
- גם חלק זה, בדומה לקודמו, מתחלק לשני פסוקים ברורים ושונים. כל פסוק מנוגן פעמיים ללא כל שינויים. החזרות זהות.
- מלבד הקפיצה בתחילת חלק זה, כל התנועה המלודית מושתתת על מהלכים בין צלילים שכנים (צעדי סקונדות).

הצעות לדרכי עבודה:

- התלמידים יכולים לחבר מגוון עשיר של תבניות מקצב במשקל של ארבעה רבעים, תבניות העשויות לשמש ליווי אוסטינאטו לכל החלק הראשון של השיר. ניתן לנגנס בכלי נגינה קצביים או מלודיים על הצליל "מי".
- חשוב להמחזיז את השיר, על שני חלקיו, בעזרת תנועות המלוות באביזרים מתאימים לסבל שבנשיאת משאות כבדים (קוביות וכדו'), ובחופש התנועה המתבקש בחלק השני של השיר.
- ניתן לשיר את החלק השני של השיר, על שני פסוקיו, בצורת קאנון. הקול השני נכנס מיד לאחר שהראשון שר את המילים "אבל היום". רעיון זה של הקאנון ניתן לבצע גם בתנועה.

שיר זה מהווה הזדמנות נהדרת ללמד את המשמעות והצורך
בניצול וולטות על מנת לקצר את הכתיבה. בלעדיהן היה השיר
מתפשט על שורות רבות.

ניתן גם ללמד, או לבסס, את הרבע המנוקד; וכן את משמעות
הקשת המחברת חצי לשמינית הבאה אחריו.

בצאת ישראל ממצרים, לחן: יהודי טונים

בצאת ישראל ממצרים

תהילים קי"ד

לחן: יהודי טונים

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֵעָז
הִתְהַיְחֲדָה לְקַדְשׁוֹ
יִשְׂרָאֵל מִמְּשָׁלוֹתָיו
מִהָ לֶךְ הַיּוֹם כִּי תִנּוּם
הִיִּרְדֹן תִּסָּב לְאַחֹר
הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים
גְּבְעוֹת כְּבָנֵי צֹאן

הַיּוֹם רָאָה וַיָּנֹם
הִיִּרְדֹן יִסָּב לְאַחֹר
הַהָרִים רְקְדוּ כְּאֵילִים
גְּבְעוֹת כְּבָנֵי צֹאן
מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ
מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
הַהָכְכִי הַצּוֹר אֲנִים מַיִם
חֲלָמִישׁ לְמַעֲיָנוּ מַיִם

רקע כללי:

מזמור קי"ד ערוך במבנה פיוטי. שמונה פסוקים וארבעה בתים שערוכים בצורה סימטרית. בצאת ישראל ממצרים הזדעזע העולם כולו מפני כבוד ה', שהושיע את ישראל מעם לועז. בחלק השני המשורר מבקש שגם היום יושיע ה' את ישראל למען כבוד שמו בעיני הגוים. המזמור מתאר את אשר היה בימי יציאת מצרים. אפשר, שהמשורר מתאר כאן את הזדעזעות כל איתני הטבע בשעת קריעת ים סוף, שכן לפי דברי חז"ל, נשתנו כל סדרי בראשית באותה השעה. ואפשר שמתוארת חרדת היקום כולו בגילוי השכינה על הר סיני.

ואפשר שהמשורר צירף כאן מאורעות שאירעו בזמנים שונים: הים ראה ויננס – בקריעת ים סוף, ההרים רקדו כאלים – במעמד הר סיני, ההופכי הצור אגם מים – במסה ומריבה ובקדש, הירדן ייסוב לאחור – במעבר הירדן בימי יהושוע.

המזמור מושר בתפילה, בהלל, בראשי חודשים ובחגים, ובהגדה של פסח.

מאפיינים מוסיקליים:

השיר כתוב בסולם פה דורי עם הגבהות הצליל "מי": מ"מי במול" ל"מי בקר" כמקובל בסולם מינור הרמוני.

המנגינה מותאמת לבתים השונים: שלושת הבתים הראשונים מושרים בדיוק באותה מנגינה, ורק בבית האחרון משתנה הסיום ומבשר בכך על סיום השיר. יש לשער שאילו היו יותר בתים הם היו חוזרים על המנגינה הראשונה ורק הבית האחרון היה מקבל את השינוי הנזכר.

המנגינה של שלושת הבתים הראשונים מסתיימת בצליל סול (הדרגה השנייה של הסולם) ויוצרת בכך שאיפה להמשך. רק בבית האחרון מסתיימת המנגינה בטוניקה ומדגישה את תחושת הסיום וההרפיה של המתח ששרר בסוף כל אחד משלושת הבתים הראשונים.

לשיר אופי רציטטיבי על בסיס הביטוי "שיר כפי שאתה מדבר". הדבר בא לידי ביטוי בחזרה הרבה על הצליל פה, שהוא צליל האופייני לטוניקה. זה מעניין, כי בתפילות אירופאיות נהוג לשיר את הרציטטיב כשהחזרה היא על הצליל החמישי, צליל הדומיננטה, צליל היוצר מתח השואף לפתרון. אולם כאן, המהלך המלודי נשען על הטוניקה, ורק בסיומו הוא עוצר על הדרגה השנייה (סול), וכך יוצר מתח המאפשר להתחיל בית חדש.

הצעות לדרכי עבודה:

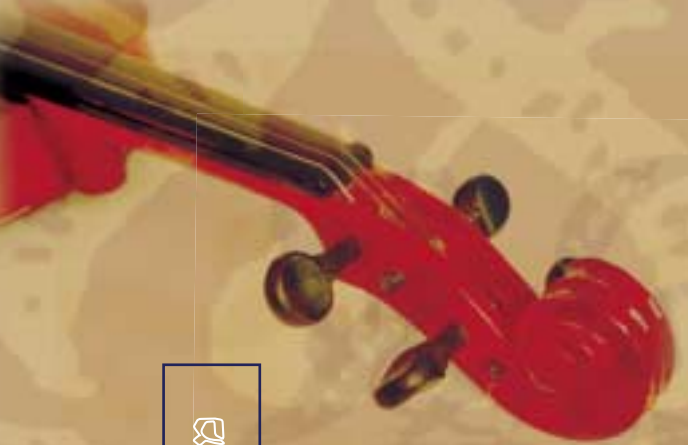
- אם יש בידי התלמידים דף עם התווים, אפשר לבקש מהם לסמן בעיגול את הצליל החוזר הכי הרבה פעמים (הצליל פה), לסמן במשולש את הנוימות ולסמן בריבוע את המליסמה.
- ניתן לחבר אין ספור תבניות אוסטינטו לליווי מתוזמר של השיר. התבניות תבוצענה בכלי הקשה שונים (או בקריאת מילים חוזרות) תוך בנייה הדרגתית ומצטברת של פרטיטורה. ניתן, כמובן, לתזמר באופן חופשי, ולא רק בתבניות אוסטינטו. בכל מקרה יש לעודד את התלמידים להציע תזמורים ולנצח על ביצועם. אפשר לחלק את הכיתה לקבוצות כשכל קבוצה מכינה תזמור משלה, ובסוף נאזין לביצוע ההצעות של הקבוצות השונות. אפשר לבנות יצירה שלמה מצירוף התזמורים של הקבוצות השונות, ובסיום – כולם ינגנו יחד.
- אפשר לחלק את הכיתה לארבע קבוצות כשכל קבוצה מציעה תנועה משלה לבית שלה. כך נבנה יצירה המשלבת תזמורים, שירה, נגינה ותנועה.
- מומלץ לבצע את השיר בליווי נגינה בטקסי ראש חודש.

מזמור שיר

שיר, כיסופים

1. כאייל תערוג

2. אנה'ה'

כיסופים

הרב ד"ר יוחאי רודיק

נפש האדם, שמקורה בעולמות עליונים, נכספת באופן מתמיד לשוב אל מקורה ולחסות בצל כנפיו של בורא עולם הקדוש ברוך הוא. שירים רבים מבטאים כיסופים אלו, כגון השיר "כאייל תערוג" המובא להלן, ושירים רבים אחרים.

הרמב"ם בהלכות תשובה מדמה את אהבת האדם אל הבורא לאהבת איש לאהובתו. המשותף בין אהבות אלו הם הגעגועים:

"וכיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתרה, עזה מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד, כאלו חולה חולי האהבה, שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה, והוא שוגה בה תמיד: בין בשבתו, בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו, שוגים בה תמיד".

(רמב"ם, הלכות תשובה י, ג).

כיצד יוכל האדם למצוא פורקן לגעגועיו וכיסופיו אל בורא עולם? הקשר עם הקב"ה נוצר באמצעות תפילה אמיתית ובאמצעות קיום המצוות. שני אלה הם האמצעים העיקריים להגשמת מטרה זו. ר' יהודה הלוי בספרו "הכוזרי" מדגיש עניין זה:

"ערך כל אלה לנפש הוא כערך המזון לגוף, שכן תפילת אדם טובה לנפשו כשם שהמזון תועלת לגופו. ברכת כל תפילה שורה על האדם עד שעת תפילה שאחריה... בשעת התפילה מטהר האדם את נפשו מכל מה שעבר אליה ומכין אותה לקראת העתיד".

(כוזרי, מאמר שלישי, סעיף ה).

ברם לא תמיד אדם מזהה את תחושותיו הפנימיות כגעגועים אל בורא עולם. ישנם מצבים שבהם אנשים מרגישים כיסופים למשהו נעלם, או חוסר סיפוק ממצב עכשווי קיים, ואינם מזהים זאת כגעגועים אל בורא עולם. לחלופין מתפללים בדבקות והתלהבות אל גורמים חומריים, ולא דווקא אל הקב"ה. צעירים דתיים שנסעו לטיול בהודו תיארו את חוויותיהם בהקשר לנושא זה:

"אל מול הכפריים המתפללים אל האגם נחמין בי משהו על ה"תמורה" הרוחנית המיידית.
על עצם ההשתאות הפשוטה מול אלוקים, על עצם הרצון חגם... קדושה המלאה טומאה
אבל קדושה ונוכחת".

(גיר אלחנן, "מהודו ועד כאן", עמ' 26).

יש להתפלל, שגעועינו וכיסופנו יובילו אותנו למקור האמת, לקדושה המלאה טהרה.
נסיים בדבריו של הראי"ה קוק המביע את כיסופי אל בורא עולם אל האינסוף – כיסופים שאינם
ניתנים להגדרה מילולית:

"נפשי כמחה לאור עליון, לאור אין סוף, לאור אלוקים אמת, אלוקי חיי, אלוקים חיים, חי
העולמים... אין לי כשרון ולא הכנה ראויה איך לספק את המילוי של הכמהות הגדול הזה.
הנני מלא התנפלות לפני מלך עולמים, הפותח את ידו ומשביע לכל חי רצון. השביע נא
רצוני והשביעני באור יקרתך, ומלא את צמאוני לאורך. "האר פניך ונושעה".

(מתוך הספר "חדריו", עמ' לט-מ).

ולואי שנזכה להיות מלאי כיסופים לבורא עולם ולהגשימם במעשים.

באייל תערוג, לחץ: רו
למקהלה 3 (4) קולות

מזמור שיר

כאייל תערוג

תהילים מ"ב

לחן: רובי בנט

כְּאַיִל, תַּעֲרֹג עַל-אַפִּיקֵי-מַיִם
בֶּן נַפְשֵׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱ-לֹקִים.
צָמְאָה נַפְשִׁי, יְאֹ-לֹקִים לְאֹ-לֵי חַי:
מָתִי אָבוֹא וְאַרְאֶה, פָּנֶי אֱ-לֹקִים.

נפש האדם חצובה מעולמות עליונים. רבי משה חיים לוצטו כותב בספרו 'מסילת ישרים' משל על בת מלך, ובן כפר שרצה להינשא לה.

בן הכפר הביא לה מתנות שונות, כגון חלב ופרחים מכפרו. בת המלך דחתה מתנות אלו, כיוון שהיא חיה ברמת חיים גבוהה יותר ושונה. הרמח"ל ממשיך את בת המלך לנשמת האדם החצובה מעולמות גבוהים יותר, לפיכך תענוגי העולם הזה אינם מספקים אותה ולא יספקו אותה לעולם.

השיר "כאייל תערוג" מבטא כיסופים מתמידים של האדם וצימאון רוחני להתחבר אל בורא עולם. כיסופים אלו הם התשתית הרוחנית לעבודת ה' מתמדת.

"צמאה נפשי לאלוקים".

כאייל תערוג, לחן: רובי בנט / עיבוד: יעקב רוטנר 1999
למקהלה 3 (4) קולות - המשך

S
A
T

ת - מ תי - מ בוא - א אה - ר - א ו בוא - א תי - מ אה - ר - א ו בוא - א פני קים - לו - א - א

ת - מ בוא - א בוא - א תי - מ אה - ר פני קים - לו - א

8

B^b F Gm C Dm C C6

2 מעבר

S
A
T

א - בוא א - ר - א ו אה פני א - לו קים א

פני קים - לו - א - א א

8

א - בוא א - ר - א ו אה א א

Dm 7 C C6 Dm Dm

S
A
T

1 2

רקע כללי:

מזמור מ"ב הוא תפילה של העולה אל בית ה' לראות את פניו בשמחה, הוא ממשיך את געגועיו לאלוקים לצמאנו של האייל אל המים.

מאפיינים מוסיקליים:

לניגון שני חלקים.

חלק א'.

שני הפסוקים הראשונים נפתחים בקפיצות של קוורטה כלפי מעלה, כשהפסוק השני הוא מעין הרחבה של הראשון. הפסוק השלישי נפתח בהעתקה של הקוורטה גבוה יותר, וחלקו השני מציין כבר מהלך של ירידה, עד לסיום.

חלק ב'.

מנוגד באופיו לחלק א': ראשית הקוורטה בירידה, ומודגש המוטיב של המקצב הסינקופי, הלקוח מן החלק הקודם. מבחינת המנעד יש הרחבה גדולה, ובמיוחד "זועקת" הקפיצה של הסקסטה לסול שני. הסיום הוא בירידה לסול הטוניקה, עם הרחבה קישוטית לפניו.

דרכי עבודה:

- התלמידים יאזינו לשיר, ויסמנו בעיגול את הצליל האחרון שבסוף כל משפט.
- התלמידים יאזינו לשיר, ויצטרפו בשירה או בנגינה בכלים מלודיים בצלילים, שסומנו על ידם בסעיף הקודם.
- התלמידים יתחלקו לשתי קבוצות וינגנו בצלילונים: קבוצה אחת תנגן אקורד רה מינור, וקבוצה שניה אקורד דו מאזור, וילוו את השיר בנגינת האקורדים בסופי המשפטים.
- התלמידים יחזיקו בידם סרט גומי נמתח וילוו את השיר בתנועה בזוגות. חלק א' יתחילו בישיבה. במשפטים הפתוחים (המסתיימים בדרגה שביעית) יתרחקו אחד מהשני וימתחו את הגומי, ובמשפטים המסתיימים בדרגה ראשונה יתקרבו אחד אל השני. חלק ב' ינועו ביחד עם הגומי בצורה חופשית. במעבר יצרו עם הגומי פסלים שונים בתחילת כל משפט ובסופו.

אנא השם, ניגון חסידי

Moderato *mp*

Tenor

5

9

13

17

21

26

mf

f

rit.

Fine

D.C. al Fine

Gm Cm Gm Gm Cm F Bb Bb Cm D Gm Gm Cm Gm Bb F Bb Bb F Bb E Bb Cm D7 Gm

אנא השם

ניגון חסידי

ביצוע: עזי שורץ

רקע כללי:

הניגון החסידי מביע תחושות עמוקות, הנובעות מהגישה הבסיסית של החסידות, שעבודת ה' תיעשה בשמחה. והניגון הוא בבחינת גשר להתרוממות הנשמה, להתלהבות ולתיקון העולם.

הניגון לפי תורת החסידות נמצא במרכז עולמו הפנימי של היהודי. זהו האמצעי הטוב ביותר להביע רחשי לב, הלכי רוח ומצבי נפש. בניגון ניתן לו לחסיד להביע את געגועיו ואת כיסופיו לאביו שבשמים.

ישנם ניגונים נוגים, וישנם עליזים ונלהבים. יש ניגונים המבוססים על מנגינות של שירי לכת צבאיים, וישנם ניגונים שהוסיפו להם טקסטים מילוליים.

הצעות לדרכי עבודה:

- התלמידים יאזינו לניגון וינסו ליצור סיפור משלהם על השבת.
- ניתן לחלק את הכיתה למספר קבוצות כשכל קבוצה תחבר סיפור משל עצמה.
- בהאזנה נוספת תציג קבוצת ילדים את הסיפור שלה בפני כל הכיתה, תמחיז ותלווה בתנועה על רקע המוסיקה.
- אפשר גם לחבר מילים ללחן ולשיר אותם.

אנא השם, תזמור: אילנה שרגו

Glockenspiel

Bells

Triangle

Glk.

Bls.

Trgl.

Glk.

Bls.

Trgl.

Fine

Glk.

Bls.

Trgl.

D.C. al Fine

1

2

מזמור שיר

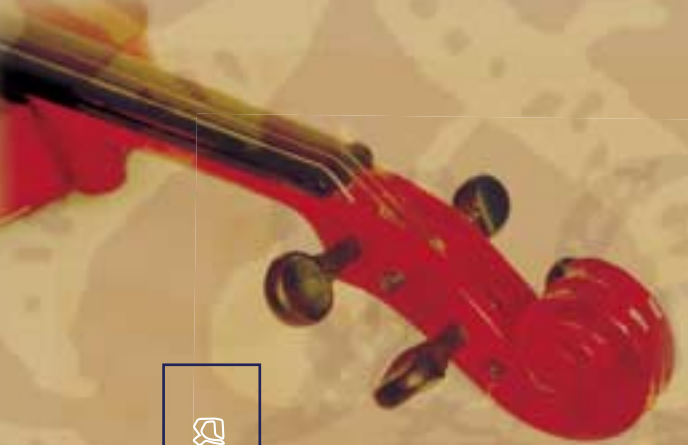
שיר, כיסופים

מזמור לשי"ר

שי"ר, נפלאות הברכה

1. עולם נפלא

2. הסנה בוער

מה רבו מעשיך ה' הרב ד"ר יוחאי רודיק

חד הגורמים העיקריים המונעים אמונה ודבקות בקב"ה הוא ההרגל והשגרה. הרגל זה מתבטא במישורי חיים שונים, החל באי התבוננות באירועים העוברים עלינו בחיי יומיום – יכולתנו לקום בבוקר ולחיות את חיינו כאנשים בריאים – ועד לאי התבוננות סביבנו – בעולם הטבע המקיף אותנו – במעשה ה'.

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה קובע מפורשות כי ההתבוננות במעשי ה' היא המביאה לאמונה והכרה בבורא עולם:

"והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ – מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאווה תאוה גדולה לידע ה' הגדול... וכשמחשב בדברים האלו עצמם – מיד הוא נרתע לאחוריו ויירא ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה".

(רמב"ם, הלכות יסודי התורה ב, ב).

ההתבוננות בבריאה וראיית מורכבותה מביאה את האדם להכרה כי בריאה מופלאה זו איננה יכולה להיות מקרית ובוודאי יש לה יוצר ובורא. המתבונן ביקום משתכנע כי הבריאה אינה יכולה להיות תוצאה מקרית, אלא בריאה מכוונת, כדברי רבנו בחיי בספרו "חובות הלבבות":

"הידוע אצלנו כי הדברים אשר הם בלי כוונת מכוון ומחשבת חכם בעל יכולת, לא ימצא במאומה מהם סימן לחכמה וליכולת. הלוא תראה אם ישפך לאדם דיו בפתאום על ניר חלק, שאי אפשר שיצטייר ממנו עליו כתב מסודר".

(רבנו בחיי, "חובות הלבבות", פרק ו).

מכאן שבריאה מורכבת כמו בריאת עולם איננה יכולה להיווצר במקרה ובלי כוונת מכוון.

בצורה דומה מתייחס אל הבריאה הרב סלוביץ'ק, מגדולי ההלכה וההגות היהודית בדורנו:

"קם אדם בשחרית ורואה חמה בזריחתה, יוצא הוא לחוץ בין הערביים כאשר החמה

בשקיעתה ורואה את עבי-האש העוטפים את האופק בסתר בין השמשות של יום חול, ועם שהוא אולי פיסיקאי או איש מדע אחר היכול לפרש את תופעות השקיעה וחזריחה במונחים מתמטיים-מדעיים כמותיים – הרי מוכרח הוא לראות בתפארת זו של זריחה ושקיעה, בחוקיות קוסמית מופלאה זו, את ההשתקפות של כבוד ה' שהרצון הקדמון שלו הוא תוך-תוכה של הבריאה הדינאמית והוא המפעים את החומר האורגאני. דבר זה לא מדמיוני שלי בדיתי אותו, אלא הוא משמש יסוד לחלק נכבד מן המצוות, דחינו ברכות הנחנין וברכות הראיה. במדרש מצינו: 'אוי להם לרשעים שקרויים מתים, שהרי אדם קם שחרית ורואה חמה בזריחתה ואינו מברך יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל' – זהו 'לידע' כאשר רואים חמה בזריחתה ואומרים מיד 'יוצר אור ובורא חושך', או כאשר רואים חמה בשקיעתה ואומרים 'מעריב ערבים', או כשיוצאים ורואים אילנות מלבלבים ומברכים עליהם ורואים את הים ומכירים מיד את זה ש'עושה מעשה בראשית'.

בטבע כולו – ודווקא בחוקיות שבו ודווקא ב'תהליך המדעי' שבו, בדראמה המדעית המתחוללת בו, ודווקא בקשר המתמטי שבין תופעות הטבע, ודווקא בחוק הפיסיקאלי הקבוע – משתקף הרצון הקדמון של רבונו של עולם. יוצא אדם ביום קיץ יפה, רואה הוא את העולם כולו פורח – והוא מגיע ל'לידע' שיש שם מצוי ראשון וממציא כל נמצא. בכל פרח פורח, בכל שושנה הפותחת עליה, בכל קרן אור, בכל טיפת מטר: 'לידע' שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא'."

(הרב יוסף דב סולוביצ'יק, "על התשובה", עמ' 197).

אמונה בבורא עולם והכרה בהנהגתו את הטבע אינן מסתכמות רק בתפילה בבית הכנסת. מאמין אמיתי רואה את הנהגת ה' בחיי יומיום שלו ואינו נותן לפלאי הבריאה לחלוף לידו ללא תשומת לב והתבוננות אמונית. ביטוי לכך ניתן למצוא במשנה במסכת אבות:

"כל המפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה הרי זה מתחייב בנפשו".

(אבות ג, ז)

כיצד ניתן להבין את דברי המשנה? האם אדם המתפעל מהבריאה מתחייב בנפשו והרי למדנו מהרמב"ם, שהתפעלות מהבריאה היא השער לאמונה?

ודאי שהמתפעל מהבריאה איננו מתחייב בנפשו. המשנה מדברת על אדם היוצר חיץ בין לימודיו התורניים ("מפסיק ממשנתו") לבין אופן התבוננתו בעולם ("מה נאה אילן זה"), ואיננו מזהה בבריאה את מעשה ידי ה', אלא מתפעל מיופיה בלא זיקה לבורא עולם. אולם אדם הרואה את הבריאה כחלק ממכלול הדרכים להתקרב אל בורא עולם, מתפעל מהבריאה מתוך אמירת "מה רבו מעשיך ה'", ודאי שהוא ראוי לשבח ואינו מתחייב בנפשו. מכאן הדרכה לכולנו ולאנשי החינוך בפרט לא להתבונן בעולם מתוך ראייה שטחית, אלא דווקא מתוך ראיית נפלאות הבורא בבריאה.

תלחש לי סוד ההוויה כולה

חיים לי יש, קח נא קח.

אם יש לך לב ובלב דם

שרעל יאוש לא זיחמחו...

ודור יקום וחי

ישיר ליופי וחיים,

ועדנה בלי די

יינק מטל שמים.

(הראי"ה קוק, "לחשי ההוויה").

 ב - ת
 ב - ת

 מ - צו - ה
 ק - ל - י

 מ - צו - ה
 ק - ל - י

 מ - צו - ה
 ק - ל - י

144

עולם נפלא

מילים ולחן: לאה אולשר

מה רבו מעשיך אלקים!

שבראת בששית ימים!

משמיי מרום תכולים,

עד עמק המצולה,

הביטו וראו, איזה עולם נפלא!

מה רבו מעשיך אלקים!

שבראת בששית ימים!

מפיל כבד, ענק,

עד אילה קלילה,

הביטו וראו, איזה עולם נפלא!

והנגון הזה נמשך,

בצלילי פלאים של משק כנפי מלאך,

יחזור תמיד ישוב אלינו,

כי הוא שלי, שלך ושלך.

מה רבו מעשיך אלקים!

שבראת בששית ימים!

משיאי הרים,

ועד בקעה תלויה,

הביטו וראו, איזה עולם נפלא!

מה רבו מעשיך אלקים!

שבראת בששית ימים!

מהנין אור יום,

עד רדת אפלה,

הביטו וראו, איזה עולם נפלא!

והנגון הזה נמשך,

בצלילי פלאים של משק כנפי

מלאך,

יתגלגל תמיד אלינו,

כי הוא שלי, שלך ושלך.

רקע כללי:

השיר מכין את הילדים לקראת נושא הבריאה, ולכן מומלץ לפתוח את הנושא.

מאפיינים מוסיקליים:

מבנה: א א ב

חלק א' מתחלק לשני חלקים. הוא מתחיל בסולם רה מזור ומתחלף לרה מינור, כשהדרגה הרביעית המינורית מופיעה על השורה השלישית של השיר. שתי השורות הראשונות מתחילות בקפיצה של נונה, ובכך מדגישות את משמעותו של הטקסט, המדבר על עוצמתו וגדלותו של הקב"ה. המנעד הגדול של חלק א' והקווים המלודיים העולים והיורדים לאורך השיר מבליטים את הטקסט, ואת המשמעות הרחבה והעשירה של הבריאה.

חלק ב' מאופיין בזרימה מלודית של מהלכי סקוונדות בעיקר, ובצבע המיוחד של סולם פה מזור. הוא נותן מעין תחושה של חיבור וגישור בין הבריאה ובני האדם.

הצעות לדרכי עבודה:

נקודת מוצא לתנועה: כל תלמיד יקבל מבחר של בדים או סרטים בצבעים שונים, ויחזיק אותם קרוב לרצפה.

■ לאורך החלק הראשון יניעו התלמידים את האביזר באופן חופשי בחלל, לפי הקו המלודי של השיר ולפי משמעות המילים.

בחלק השני יניח כל תלמיד את האביזר על הרצפה, ינוע במרחב ובסוף יחזור לנקודת המוצא.

■ בהאזנה נוספת יצייר כל תלמיד את העולם מנקודת המבט שלו, ויבטא את המשמעות שלו לעולם בכתיבה.

הסנה בוער

שמות ג ב

לחן: אהרון רזאל

וְהָיָה הַסֵּנֶה

בְּעֵר פֶּאֶשׁ

וְהַסֵּנֶה, אֵינָנוּ אֹכְלִי.

Voice

ה אש - ב ער - ה נה-ה-1 אש-ב ער - בו סנה-ער-בו סנה ער - בו-הסנה סנה - ה נה-ה-1 סנה - ה נה-ה-1

כל - או נו - נ - אי סנה

כל - או נו - נ - אי סנה - ה - - - - סנה - ה - - - -

כל - או נו - נ - אי - סנה-ה - אש-ב ער - בו סנה-ער-בו סנה ער - בו סנה - סנה - ה

רקע כללי:

כאשר הגיע משה להר חורב, נגלה אליו מלאך ה' בדמות לבת אש העולה מתוך הסנה. יש פירוש שאומר שהתגלות ה' למשה בסנה היא בבחינת רמז להתגלות העתידה לכלל ישראל במעמד הר סיני. "והסנה איננו אוכל" אין סימני שרפה ניכרים בו.

אחד האמצעים לעורר את האדם להכרה בבורא עולם ולדבקות בו הוא
ההתבוננות בעולם הבריאה והטבע. ההסתכלות בפלאי הבריאה והשאלה
כיצד נוצר העולם מביאים את האדם להכרה, כי לא ייתכן עולם קדמון שאיננו
נברא.

השיר "הסנה בוער" ממחיש את ההתבוננות בפלא הבריאה, במקרה זה "הסנה
איננו אוכל". הוא מדגים כיצד התבוננות בנפלאות הבורא מביאה את האדם
להכרה בו.

מאפיינים מוסיקליים:

מבנה השיר

השיר בנוי משלושה חלקים: אא - בב - ג(קצר) - א

חלק א'

המשפט הראשון מורכב מאקורד מזורי עולה - "שאלה", והמשפט השני - "תשובה" - מורכב מסקוונצות בירידה.

חלק ב'

שני המשפטים חוזרים, ולאחר מכן מופיע מעין משפט סוגר.

חלק ג'

משפט ראשון מתחיל בקפיצה של אוקטבה בעלייה וממשיך בירידה, ולאחר שהוא חוזר, מופיע שוב המשפט השני (משפט ה"תשובה") מן החלק הראשון.

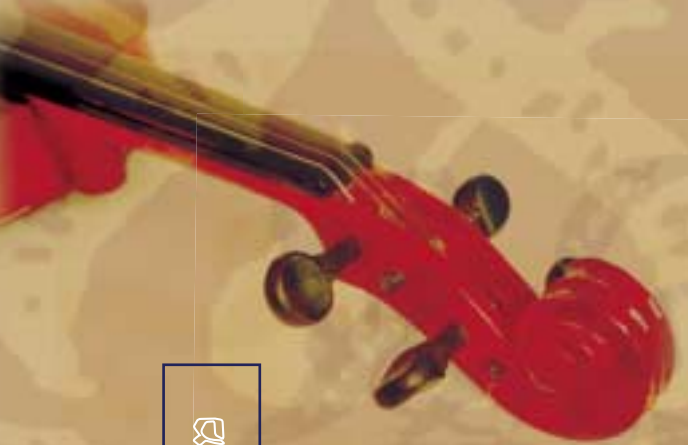
כדאי לשים לב למהלכים ההרמוניים המקוריים שבשיר, למשל: שימוש בחמישית מינורית בסיום השיר, להתחלת החלק השני על המינור המקביל דו # מינור, ולפני הסיום מחכה "הפתעה" בדמות אקורד שישית מונמכת.

מזמור שיר

שירי גאולת ישראל

1. מזרה ישראל
2. ארץ זבת חלב
3. ויחזקם
4. שיר המעלות
5. תפילה לשלום המדינה

גאולת ישראל

הרב ד"ר יוחאי רודיק

ציפיה לגאולה ולימות המשיח מאפיינת את תפילותיו, תקוותיו ושאיפותיו של עם ישראל לדורותיו. יש שראו בגאולה זו גאולה מייסורין, אחרים קיוו לגאולה ממלחמות ושאפו לימים טובים יותר, אולם רבים זיהו את הגאולה עם ימות המשיח ובניין בית המקדש. ביטויים רבים ניתן למצוא לשאיפות הגאולה בתורה ובנביאים:

"ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך, ושב וקיבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה. אם יהיה נידחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלוקיך ומשם יקחד".

(דברים ל, ג-ה).

"וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי. ונתתי רוחי בכם וחייתם, והנחתי אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני ה' דיברתי ועשיתי נאום ה'.

(יחזקאל לו, יג-יד).

הרב יעקב משה חרל"פ, רבה של שכונת "שערי חסד" בירושלים, מסביר בספרו את מהות הציפיה לגאולה:

"הציפיה לישועה איננה רק על העתיד, אלא גם בהווה – לצפות לכל שעה שאפשר שתופיע בה הגאולה, ומבלעדי זה אין בכח השעה ההיא שתהא מקרבת את הגאולה... וזה עניין "חבלי גאולה", "חבלי משיח", מלשון חבלים המושכים".

(הרב יעקב משה חרל"פ, מעייני הישועה).

הציפיה לישועה העתידית מקרינה ומעניקה כוחות גם להתמודדות הנדרשת בהווה. לפיכך, קובע הרב חרל"פ, ציפית הישועה היא ערך עצמאי גם ללא קשר לתוצאותיה.

הרב יהודה אלקלעי והרב צבי הירש קאלישר, הידועים בכינויים "מבשרי הציונות", הגו רעיונות

ופעלו באופן מעשי למען ראשית גאולת עם ישראל בשנות השמונים של המאה ה-19. להלן דברי הרב קאלישר בענין הגאולה העתידית:

"גאולת ישראל אשר אנו זוכין לה, אל יחשוב כי פתאום ירד ה' משמים ארץ לאמור לעמו צאו, או ישלח משיחו ברגע מן שמים לתקוע בשופר גדול על נדחי ישראל... לא כן, כי ראשית הגאולה על ידי התעוררות רוח נדיבים ועל ידי רצון המלכויות לקבץ פזורי ישראל לאדמת קודש".

(הרב קאלישר מתוך ספרו: "דרישת ציון").

במהלך השנים, החל מראשית התהוות הציונות פעלו קבוצות שונות למען ההתיישבות בארץ ישראל ויישובה. ארץ ישראל נענתה לעובדיה ומיישביה, וחזון הנביאים "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו, ופריכם תשאאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (יחזקאל ל"ז) החל להתגשם. מימוש החזון – הן בראשיתו, בשעה שחלוצים חילוניים עבדו את ארץ הקודש, והן בהמשך הזמן לאחר הקמת מדינת ישראל – יצר שאלות לא פשוטות מבחינה אמונית: האם זו המדינה שלה ציפינו? האם זו הגאולה שלה ייחלנו משך אלפי שנים? האם זו המדינה שלשלומה אנו מתפללים?

נעיין להלן במספר מובאות מדבריהם של הראי"ה קוק ובנו, הרב צבי יהודה, בהקשר ליחס שבין התקווה והחזון לבין המציאות שלכאורה איננה מגשימה את הציפיות. המובאה הראשונה עוסקת בניסיון לענות לשאלה, אם הירידות והמשברים שאנו עוברים מעידים על שינוי מגמה בתהליך הגאולה או על הפסקתה:

"אותה הדרכת ההדרגה קמעא קמעא, שהיא קובעת את מהלך גאולתם של ישראל לכל צדדיה המעשיים והרוחניים, הלוא היא כוללת בתוכה את כל ההפסקות והעיכובים, גם את כל הנסיגות והכשלונות, גם את כל העיכובים והסיכוכים אשר לכל פרשת המהלך הזה".

(הרב צבי יהודה קוק, "לנתיבות ישראל", עמ' 124).

משמעות דבריו היא שעדיין לא הגענו אל השלב הסופי בגאולה, ועלינו לדעת כי תהליך הגאולה אינו "גרף עולה" אלא העליות והירידות הן חלק בלתי נפרד מהתהליך כולו, והן אינן מעידות על נסיגה במהלך.

אנשי הציונות הדתית המאמינים במהלך הגאולה, יודעים כי עבודה רבה לפנייהם לתקן ולשכלל את אופייה של מדינת ישראל ולחתור להגשמת יעדיה הרוחניים במישורי החיים השונים. בהקשר

זה נציין את איגרתו של הראי"ה קוק שנכתבה עם תחילת ההתיישבות הציונית בארץ ישראל לאחר אלפי שנות גלות ושעבוד גויים, איגרת הקוראת להגברת לימוד תורה ולראות את "צמח הישועה" בכל מעשה ומעשה:

"חובתנו הנאמנה בעת היה אשר עין בעין נראה, כי פקד ה' את עמו ואת ארץ חמדתו, וקול ה' קורא בבח מתוך כל מסיבות הזמנים, מחגווי הסלע וסתר המדרגה.... להוסיף אומץ בהתעוררות גדולה בבנין תורת ארץ ישראל, בברור ושכלול המצוות התלויות בארץ, ולרומם דרישת ציון והכרת אורה העליון, בצמח ישועה לבית ישראל בכל פניות שאנו פונים".

(הראי"ה קוק, אגרות הראי"ה, א', עמ' רס"ה).

❧

"ר' חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא היו מהלכין בבקעת ארבל בזריחת השמש, וראו אילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא... כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קמעה קמעה, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת... ליחודים היתה אורה ושמחה".

(תלמוד ירושלמי, ברכות יא)

מזרה ישראל / הלחן: אמיתי נאמן
השיר מתוך ירמיהו ל"א

6

אל - ר - יש רה - ז - מ נו - צ-ב-ק - י אל - ר - יש רה - ז - מ

11

רו - מ-ש רועד עה-רו-כ רו-עד עה-רו-כ רו-עד עה-רו-כ רו-עד עה-רו-כ

רו - מ-ש ו רו-עד עה-רו-כ רו-עד עה-רו-כ

מזרה ישראל

הלחן: אמיתי נאמן
השיר מתוך ירמיהו ל"א

מִזְרָה יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ
וְשִׁמְרוּ, כְּרָעָה עֲדָרוֹ
כְּרָעָה עֲדָרוֹ שִׁמְרוּ

מאפיינים מוסיקליים:

השיר מתחלק לשני חלקים בעלי אורך שונה.

החלק הראשון:

- החלק הראשון מאופיין בחילופי המשקל שבו בין משקל משולש לזוגי.
- שתי תיבות במשקל משולש (שלוש שמיניות בתיבה) ותיבה במשקל זוגי (ארבע שמיניות בתיבה).
- חלק זה מתחלק לשני פסוקים דומים מאוד לבד מסיומם. הם בנויים בצורה המקובלת של מתח (שאלה) ורפיון או פתרון (תשובה).
- המנעד של החלק הראשון מקיף חמישה צלילים (קווינטה) מצליל היסוד "סי" ועד לצליל השליט (דומיננטה) "פה דיאז".

החלק השני:

- החלק השני כתוב, כמעט כולו, במשקל ארבע שמיניות לבד מהתיבה האחרונה שיש בה רק שתי שמיניות.

הצעות לדרכי עבודה:

- על מנת לחוש את המשקלים השונים, נבקש מן התלמידים למחוא מחיאות כף רצופות ושוות תוך ספירה רצופה בקול רם: 1 – 2 – 3.
- עתה יחזרו על פעולה זו, ובכל פעם שהם סופרים "אחת" יבצעו טפיחה על הברכיים ואילו בשתי הספירות הבאות ימשיכו במחיאות כפיים. בדרך זו נקבל טפיחה-מחיאה-מחיאה וחוזר חלילה. תרגיל זה מקנה תחושה של משקל של שלוש פעימות בתיבה.
- התלמידים יחזרו על פעילות זו כשהם סופרים 1-2 בלבד, וגם הפעם יטפחו על הברכיים בספירה של "אחת". בדרך זו נקבל: טפיחה-מחיאה, טפיחה-מחיאה וכך הלאה. פעילות זו מקנה לנו תחושה של משקל של שתי פעימות בכל תיבה.
- עתה נבצע את הפעילות בספירה של ארבע, בראשונה טפיחה ושלוש האחרות מחיאות. הפעם קיבלנו משקל של ארבע פעימות בתיבה.
- לשם ביסוס העניין נשתעשע וננסה לצרף משקלים.
- לדוגמה: 1 – 2 – 3 -- 1 – 2 -- 1 – 2 – 3, כשתמיד ה"אחת" מציינת טפיחה, ושאר הספירות מחיאות. כאן אנו חשים בשינויי משקל.
- בכל המשחקים הללו ניתן לגוון בעזרת כלי הקשה או קולות גוף שונים. חשוב לשים לב שה"אחת" תהייה מעט יותר חזקה מאשר שאר הספירות, כך שאם משתמשים בדרבוקות, למשל, הקשת "דום" תהיה עבור "אחת", ואילו הקשת "טק" תתאים לשאר הספירות, והוא הדין בכלי הקשה אחרים.
- לאחר הכנה מהנה זו ניתן להתאים את כל מה שעשינו לחלקו הראשון של השיר שלנו: הספירה תהייה: 1 – 2, 3 – 2, 1 – 3, 2, 1 או אפשר גם 1 – 3, 2, 1 – 4, 3, 2, 1. בכל מקרה יש לחזור פעמיים על מהלך זה כי זה חוזר פעמיים בחלקו הראשון של השיר. פעולה זו תקנה לתלמידים תחושה ברורה של השינויים במשקל המתרחשים בשיר זה.
- ניתן לשלב מגוון עשיר של אפשרויות המשלבות תנועה וריקודים בשיר מרתק זה.

ארץ זבת חלב

על פי דברים ח ח
לחן: לאה אולשר

אַרְץ זֹבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ
אַרְץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה
וְגִבּוֹן וְרִמּוֹן
אַרְץ-תְּמָר וְתַאֲנָה
וְזֵית בָּהּ הֶמוֹן

Voice

בש-ד - ו לב - ח בת - ז רץ - א
בש-ד - ו לב - ח בת - ז רץ - א

5

רה - ע - ש - ו טה - חי רץ - א
נה - א - ת - ו מר - ת רץ - א

מון - רי - ו פן - ג - ו
מון - ה בה ית - ז - ו

רקע כללי:

השיר בנוי על הפסוק שמתאר את הפירות המשובחים, שבהם נשתבחה ארץ ישראל. שבעת המינים המופיעים בשיר חשובים גם לעניין הברכות. אם מונחים לפני אדם שני סוגי פירות אחד משבעת המינים ואחד ממין מאחר, מברך קודם על הפרי משבעת המינים ומוציא את הפרי האחר.

מאפיינים מוסיקליים:

השיר בנוי משני חלקים שונים, וכל חלק מבוצע שתי פעמים. כך מתקבלת הצורה: א-א-ב-ב. השלד המלודי של החלק הראשון מושתת על הצלילים "מי" ומעט על הצליל "סול". חלק זה מתחלק לשני חלקים שהראשון בהם הוא עיטור סביב הצליל "מי" משני צדדיו, ואילו החלק השני מעטר את הצליל "מי" רק עם קשת של צלילים מעליו.

גם החלק השני מתחלק לשני חלקים. הראשון שבהם מעביר אותנו לתחושה של סולם חדש הנשען על הצליל "לה". בחלק זה הצלילים "לה" ו-"מי" מעוטרים משני הצדדים שלהם.

חשוב לציין, שהחלק הראשון מתחלק לשני חלקים. המהלך הקצבי שבהם זהה לחלוטין, ורק המנגינה שונה: בחלק הראשון המנגינה מתחילה בירידה, ובחלק השני היא מתחילה בעלייה.

החלק הראשון מאפשר ללמוד או לבסס את הרבע המנוקד עם שמינית אחריו, ואילו החלק השני יכול לשמש ללימוד או ביסוס הסינקופה.

הצעות לדרכי עבודה:

- לימוד השיר על ידי זיהוי חלקיו ומרכיביו השונים.
- שחזור שירים אחרים המוכרים לתלמידים והמושתתים על אותן מילים.
- לימוד או ביסוס המקצבים שבשיר (רבע מנוקד עם שמינית או סינקופה).
- חיבור קולות נוספים (עם צלילים ארוכים ומהלכים מלודיים פשוטים לביצוע בשירה או בנגינה) שהתלמידים יבצעו כליווי לשיר.
- חיבור תבניות קצביות (אוסטינאטו או אחרות) לליווי השיר.
- לבנות בהדרגה פרטיטורה עם התלמידים, ואחר כך לבצעה.

ויחזקם, הלחן: יוחנן זראי

Voice

חז - וי - ים - ל - ש - רו - בי לים - ד - מג - הו - י - ז - ע - בן - י - ו

6

קם - וי - חז - קם לים - ד - מג - בן - י - ו

11

יח - ו - בים - ר - רות - בו - צב - יח - ו - בר - מד - ב - לים - ד - מג - בן - י - ו

16

ביס - ר - רות - בו - צב

ויחזקם

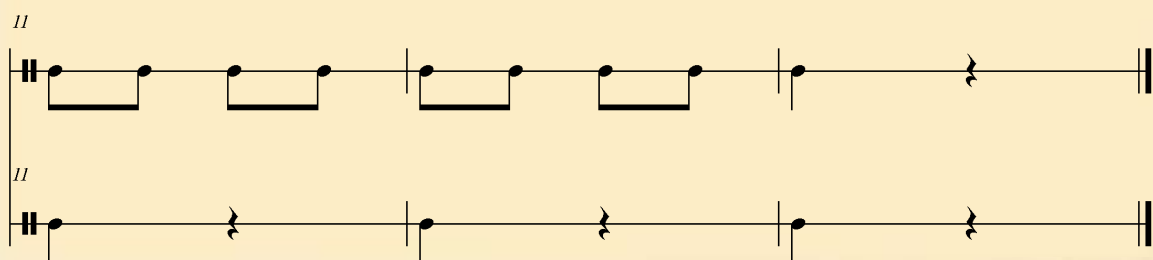
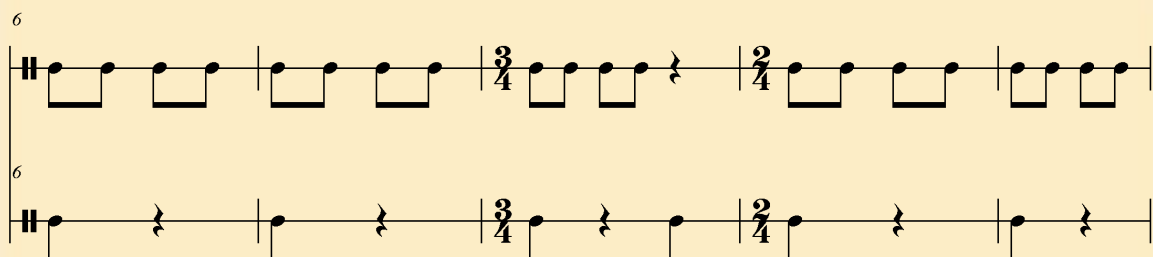
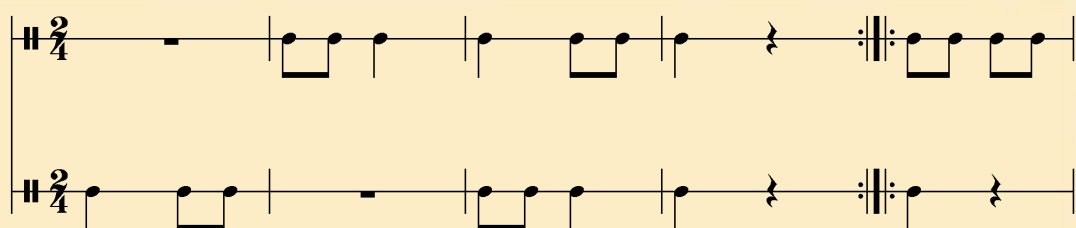
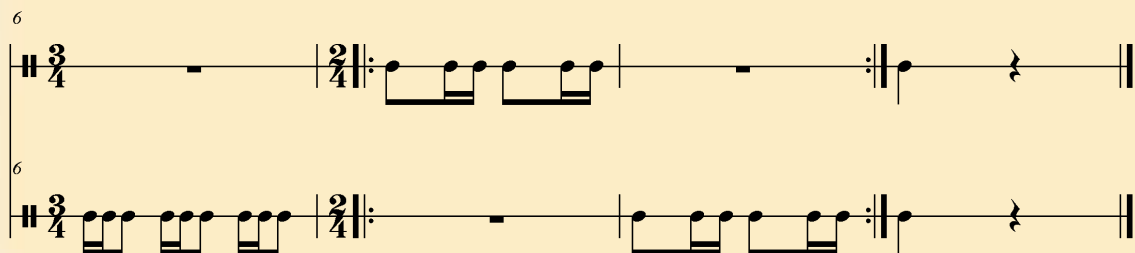
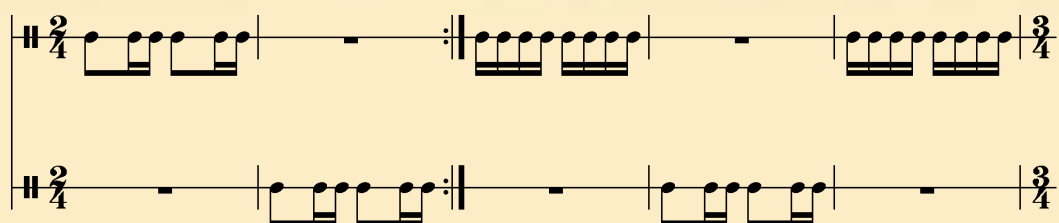
השיר על פי דברי הימים ב כו, ט-י
הלחן: יוחנן זראי

וַיִּבֶן עֲזִיָּהוּ מִגְדָּלִים בִּירוּשָׁלַיִם, וַיַּחֲזִקֵם.
וַיִּבֶן מִגְדָּלִים בְּמִדְבָּר
וַיַּחֲצֵב בָּרוֹת רַבִּים

רקע כללי:

הכיסופים לגאולה מאפיינים את עם ישראל לכל אורך הדורות. קושי מיוחד קיים להמשך האמונה והגאולה בתקופות משבר וקושי. בתקופות אלו אדם איננו רואה את "האור בקצה המנהרה", ומאידך גיסא הוא שקוע עמוק בתוך הווית המשבר.

המחשה ליחס שבין השאיפה לגאולה לבין הקושי היומיומי – ניתן למצוא בשיר 'ויחזקם'. בשיר זה מופיעים שני מוטיבים מרכזיים: בניית מגדלים במדבר, וחציבת בורות מים רבים. ניתן לראות בביטויים אלו המחשה ליחס הנפשי הנדרש אצל האדם בדרך אל הגאולה בתקופת משבר. המדבר מבטא את השממון, החול האינסופי והצימאון למים חיים. מאידך גיסא, דווקא בתוך המדבר השומם "וַיִּבֶן מִגְדָּלִים בְּמִדְבָּר". המגדל מסמל אות חיים, ואולי גם מקום גבוה שממנו ניתן לראות למרחוק ולצפות לגאולה חרף המדבר העכשווי. כמו כן "בורות רבים" מבטאים את שאיפות הגאולה והפעולות להגשמתה דווקא בתוך המדבר, וזאת באמצעות חציבת בורות מים חיים (גאולת ישראל).

מאפיינים מוסיקליים:

השיר מתחלק לשני חלקים ברורים.

החלק הראשון:

- כל החלק הראשון מושתת על שני צלילים בלבד: "סול" – "מי".
- חלק זה מתחלק לשני פסוקים, וכל פסוק מתחלק לשני פסוקונים כמעט סימטריים.
- כל פסוקון מושתת על חזרה כמעט רצופה של צליל אחד ("סול") ורק פעם אחת (בחלקי שש עשרה) מופיע הצליל השני ("מי").
- בפסוק השני הצליל "מי" מקבל פיצוי כלשהו: הוא מובלט בתור סיום של כל אחד משני הפסוקונים הזהים. והוא למעשה הצליל הארוך ביותר בסביבתו.

החלק השני:

- גם חלק זה מתחלק לשני פסוקים, וכל פסוק מתחלק אף הוא לשני פסוקונים.
- הפסוק הראשון מתחלק לשני פסוקונים זהים.
- לאחר מעבר של שלושה צלילי "סול" (במילה "במדבר") מתחלק הפסוק השני לשני פסוקונים זהים.
- בחלק זה של השיר מתווסף הצליל "לה".

הצעות לדרכי עבודה:

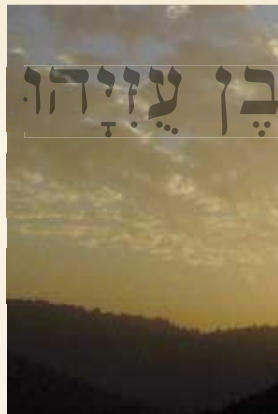
- השיר יכול לשמש דוגמה נהדרת לראשית הוראת סולפג' עם שניים ושלושה צלילים ראשונים ("סול-מי", "סול-מי-לה"). גובהו האבסולוטי מתאים ביותר לשלבים אלה, מאחר שכל החלק הראשון מושתת על שני הצלילים "סול-מי" ורק בחלק השני מתווסף הצליל השלישי "לה".
- בכיתה שהתלמידים מכירים את שני הצלילים הללו או גם את הצליל השלישי, ניתן להתחיל במשחק, להכתיב את החלק הראשון של השיר וללמוד לשיר ולנגן אותו הישר מתוך התווים שהילדים כתבו.
- במידת הצורך אפשר להכפיל את משכי הצלילים על מנת להקל על התלמידים את המשחק.

- על מנת להקל על התלמידים ניתן לרשום מספר תיבות עם המשכים החדשים ולהשאיר את שאר התיבות ריקות למילוי על ידי התלמידים. במקרה זה התלמידים ינצלו את הידע שלהם באשר לפסוקונים חוזרים.
- תרגול זה מקנה לתלמידים את התחושה שהנה הם מסוגלים ללמוד שירים הישר מתוך התווים. כמו כן הוא מפגיש את התלמידים עם המונחים "דומה", "שונה", ו"זהה" במוסיקה, או מבסס אותם.
- בחלק השני מתווסף הצליל "לה", וכל הפעולות הנזכרות ניתנות לביצוע גם כאן, אם הגיעו לשלב זה בסולפג'. כמובן אפשר לנצל את השיר להכרה ראשונה של הצליל "לה".
- אפשר ללוות את החלק הראשון של השיר במילים "ויבן, ויבן, ויבן עוזיהו" בתור אוסטינטו מילולי.
- חשוב לשים לב לאקדם לפני כל "ויבן" ולהימנע מכל הפסקה בין המילים "ויבן עוזיהו". כמבוא יפה יהיה להתחיל בדקלום השיר ולחזור עליו מספר פעמים, ורק לאחר מכן לצרף לו את המנגינה.

מְגִדָּלִים בִּירוּשָׁלַיִם, וַיַּחֲזְקֵם.
וַיִּבֶן מְגִדָּלִים בַּמִּדְבָּר
וַיַּחֲצֵב בָּרוֹת רַבִּים

בֶּן עֲזִיָּהוּ

שיר המעלות, לחן: יוסלה רוזנבלט

Cm Fm Cm Fm G Cm Fm Cm Fm G7 Cm B^b

Soprano

Tenor

5

S

T

9

S

T

13

S

T

למים - חו-כ-נו-י-ה יון - צי-בת-שי-את ס-ש-ה-ב - שו-ב-ל-ות-ע-מ-ה שיר
גב-נ-ב קים-פי-א-כ נו-תי-שב-ית א-שם-ה-בה-שו

נה-רו-קצו-י נה-רו-נ-לשו-ו נ-מי-ק - חו-ש-לא-מ-י-ז א
ה-רו-קצו-י נה-רו-נ-לשו-ו נ-מי-ק - חו-ש-לא-מ-י-ז א

לה-א-עם-שות-ע-ל-ם ש-ה-גדיל-ה יים-גו-ב מרו-י-א-ז א
רע-ז-ה-שך-מ-שא-נו כה-ב-ו לך-י-לוך-ה

חיים-שם-נו-י-ה נ-מ-ע-שות-ע-ל-ם ש-ה-גדיל-ה
תיו-מו-לו-א שא-נו נה-רי-ב בוא-י בוא

E^b A^b B^b E^b Cm Fm A^b G Cm B^b

E^b A^b E^b B^b E^b Cm A^b E^b B^b E^b

A^b Fm E^b Fm Cm G7 A^b (Cm)

שיר המעלות

תהילים קכ"ו
לחן: יוסל'ה רוזנבלט
ביצוע: עמית ליסטוונד

שיר המעלות:

בָּשׁוּב ה' אֶת-שִׁיבַת צִיּוֹן	חִינּוּ בְּחִלּוּמִים.
אֲזַי וּמָלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ	וּלְשׁוֹנֵנוּ רָנָה:
אֲזַי, יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם	הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם-אֱלֹהֵי.
הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ	חִינּוּ שְׂמֵחִים.
שׁוֹבָה ה' אֶת-שְׁבִיתֵנוּ	בְּאִפְקִים בְּנֶגֶב.
הִזְרְעִים בְּדִמְעָה	בְּרָנָה יִקְצְרוּ.
הָלוֹךְ יֵלֶךְ וּבָכָה	נִשָּׂא מִשָּׁךְ-הִזְרַע:
בָּא-יָבֹא בְרָנָה	נִשָּׂא, אֶלְמוֹתָיו.

רקע כללי:

מזמור זה הוא שיר המעלות השביעי, והוא נחלק לשני חלקים שווים: חלק א' נפתח ב"בשוב ה' את שיבת ציון" וחלק ב' מתחיל ב"שובה ה' את שביתנו..." חלק א' מדבר בלשון עבר, ואילו חלק ב' בלשון ציווי או עתיד. רוב המפרשים רואים ב"שיבת ציון" את שיבת גולי ציון מגלותם בבבל. יש אומרים לפני ברכת המזון את "שיר המעלות" בשבת ויום טוב ובכל יום שאין אומרים בו תחנון, וכן בסעודות מצווה.

את הלחן כתב אחד מגדולי החזנים של תקופתנו, יוסל'ה רוזנבלט.

מאפיינים מוסיקליים:

הביצוע שלפנינו הוא של חזן, הילד עמית ליסטונד, מקהלה ותזמורת.

הבית הראשון מבוצע בצורה לירית ושקטה, לעומתו מעובד הבית השני כמין שיר לכת. הבית הראשון כתוב בסולם דו מינור, ואילו בבית השני יש מודולציה לרה מינור.

דרכי עבודה:

■ התלמידים ישירו את השיר באופן הבא:

ארבע שורות ראשונות על ידי כולם – "טוטי"

סולן א' שורות 5-6

סולן ב' שורות 7-8

סולן ג' שורה 9

שורה אחרונה – "טוטי"

■ הבית השני בשיר ילווה באוסטינו ריתמי. הכיתה תתחלק לשלוש קבוצות, וכל קבוצה תנגן חלק אחר ותבצע את המוטיב שלה:

שורות 1-4 ט-טפ ט-טפ ט ט

שורות 5-6 טא טא טפ-ט ט

שורות 7-10 טפ טפ ט טפ ט ט

■ הכיתה תתחלק לשניים: קבוצה א' תשיר את מנגינת השיר וקבוצה ב' תשיר או תנגן את הקול השני בתווים המצורפים.

תפילה לשלום המדינה, לחן: סול ז'ים

Tenor
 T
 T
 T
 T
 T
 T
 T
 T
 T
 T

Dm G Dm G
 א - בי - נו א - בי - נו ש - ב - ש - מ - ים
 B♭ C F A7 Dm G
 צור י - ש - ר - אל וגו א - נו בי - א
 Dm G B♭ C Dm *Fine*
 ש - ב - ש - מ - ים צור י - ש - ר - אל וגו א - נו ב -
 Dm Am Dm Am Dm C
 יך ב - רך את נ - ת - די - מ אל ר - שית - צמי - גא -
 B♭ A Dm Am Dm Am
 ו - ל - ת - נו ג - ה ע - ה - לי - רת - אב - חס - ד - ו -
 Dm C B♭ A Dm
 פרוש ע - לי - ה מ - שלו - כת - ו - א - ו -
 Gm Dm Gm C F
 שלח וך - אור ו - ת - מי - וך
 D Gm Dm B♭ E7
 ל - ר - א - ש - ה ש - ר - ה י - ו - ע - צי - ה י - ו - ע -
 A Gm Dm
 צי - ה נם תק - ו בע - צה טו - בה -
 Gm C F D Gm Dm
 מ - ל - פ - ני וך נם תק - ו בע - צה טו - בה -
 E7 A7 Dm *D.C. al Fine*
 מ - ל - פ - ני - וך

תפילה לשלום המדינה

לחן: סול ז'ים

עיבוד ותזמור: ריימונד גולדשטיין ועוזי שוורץ

אבינו שבשמים,

צור ישראל וגואלו, ברח את מדינת ישראל ראשית
צמיחת גאלתנו.הגן עליה באברת חסדך ופרש עליה ספת שלומך
ושלח אורך ואמתך לראשיה, שריה, ויועציה ותקנם
בעצה טובה מלפניך. חזק את ידי מנגי ארץ קדשנו
והנחילם אליהנו ישועה ועטרת נצחון תעטרים, ונתת
שלום בארץ ושמחת עולם ליושביה.ונאת אחינו כל בית ישראל פקד נא בכל ארצות
פזוריהם ותוליכם מהרה קוממיות לציון עירך
ולירושלים משכן שמך, בפתוב בתורת משה עבדך:
"אם יהיה נדחק בקצה השמים משם יקבצך ה' אליהך
ומשם יקחך, והביאך ה' אליהך אל הארץ אשר ירשו
אבותיך וירשתה..."ויחד לבנו לאהבה וליראה את שמך ולשמר את כל
דברי תורתך, ושלח לנו בן דוד משיח צדקך לפדות
מחבי ישועתיך.הופע בחדר גאון עזך על כל יושבי תבל ארצך,
ויאמר כל אשר נשמה באפו: "ה' אלהי ישראל מלך
ומלכותו בכל משלה".

אמן סלה.

תפילה לשלום המדינה, תזמור: אילנה שרגו

Flute

Glockenspiel

Triangle

11

Fl.

Glk.

Trgl.

19

Fl.

Glk.

Trgl.

32

1

2

Fl.

Glk.

Trgl.

רקע כללי:

תפילה זו נאמרת מדי שבת ומועד לפני תפילת מוסף, וכן ביום העצמאות. התפילה תוקנה על ידי הרבנים הראשיים.

מאפיינים מוסיקליים:

מבנה:

א - "אבינו", ב - "ברך" - א - "אבינו", ג - "ושלח", א - "אבינו", ד חזק א אבינו, קודה אמן.

השיר כתוב בצורת רונדו. חלק ד הנפתח במילה "חזק" הוא בעל אופי דרמטי - אופראי, ומאפשר לחזן להבליט את יכולתו הקולית.

